

Trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj:

**Procjena situacije s posebnim osvrtom
na radno iskorištavanje**

Autori:

Selma Golubović Škec i Mariyana Radeva Berket

Projektni tim ICMPD-a:

Mariyana Radeva Berket, Jasmina Samardžić, Elisa Trossero

Prijevod:

Vinka Komesar Rajković

Lektura:

Alisa Kichl

Autorska prava:

Međunarodni centar za razvoj migracijske politike (ICMPD), 2010

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati, kopirati ili prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim sredstvom, elektroničkim ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje, ili bilo koju vrstu pohrane i povrata informacija, bez odobrenja vlasnika autorskog prava.

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)

Gonzagagasse 1, 5th floor

Vienna, Austria

A-1010

www.icmpd.org

Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske

Predstojnik: Luka Mađerić

Trg maršala Tita 8

10000 Zagreb, Republika Hrvatska

www.ljudskaprava-vladarh.hr

Prijelom: ANH & Florin Paraschiv

Tisak i uvez: MediaPrint-Tiskara Hrastić

SBN 978-3-900411-57-2

Predgovor	5
Zahvale.....	8
I. Uvod	9
II. Metodologija.....	11
III. Trgovanje ljudima i radno iskorištavanje	12
3.1. Definicija trgovanja ljudima i definicija radnog iskorištavanja	12
3.2. Trenutačna situacija u Republici Hrvatskoj vezana za trgovanje ljudima, s osvrtom na radno iskorištavanje.....	16
3.3. Tipologija radnog iskorištavanja.....	23
IV. Zakonodavna osnova u Republici Hrvatskoj	27
V. Zakonodavna osnova u Europskoj uniji	34
VI. Subjekti uključeni u borbu protiv trgovanja ljudima radi radnog iskorištavanja	36
VII. Prikaz četiriju slučajeva trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja	38
Slučaj 1.	38
Slučaj 2.	39
Slučaj 3.	40
Slučaj 4.	42
VIII. Zaključci i preporuke	44
Annex I: Indikatori za identifikaciju trgovanja ljudima s posebnim osvrtom na radno iskorištavanje.....	48
Annex II: Relevantno hrvatsko zakonodavstvo	54
Annex III: Međunarodno zakonodavstvo.....	55
Bibliografija	57

Predgovor

U ovoj su publikaciji sažeti rezultati četveromjesečne procjene stanja vezanog uz trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj, a poseban je naglasak stavljen na trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja. Procjena se provodila od studenog 2009. godine do veljače 2010. godine u okviru „**Programa podrške sustavu suzbijanja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj**“.

Trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja privlači sve veću pozornost u cijelom svijetu, a posebice u Europi. Složenost problematike radnog iskorištavanja proizlazi iz nepostojanja uske definicije tog pitanja, iz razlika u razumijevanju i normativnim okvirima u različitim nacionalnim sustavima te iz brojnih različitih oblika i pojavnosti koje trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja može poprimiti. U Izvješću o trgovanju ljudima za 2009. godinu američkog State Departmenta naglašeno je, „da prema procjenama Međunarodne organizacije rada (ILO) koje se odnose na prisilni rad, većina trgovanja ljudima u svijetu poprima oblik prisilnog rada. Do prisilnog rada, također poznatog kao 'nedobrovoljno služenje', može doći kada beskrupulozni poslodavci iskoriste rupe u provedbi zakona za iskorištavanje ranjivih radnika. [...] Prisilni rad je oblik trgovanja ljudima koji je često teže prepoznati i ocijeniti nego trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. U njega ne moraju biti uključene iste zločinačke skupine koje profitiraju od transnacionalnog trgovanja ljudima radi seksualnog iskorištavanja. Umjesto njih, ovdje mogu biti uključeni pojedinci koji podvrgavaju radnike nedobrovoljnom služenju, možda kroz prisilni rad ili rad pod prisilom u domaćinstvu ili tvornici.“¹

¹ US Department of State. *Trafficking in Persons Report (Izvješće o trgovanju ljudima) 2009.*, <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123126.htm>, preuzeto 21. kolovoza 2009. godine

Ministar pravosuđa Republike Hrvatske dr. sc. Ivan Šimonović spomenuo je u svom govoru prigodom Europskog dana borbe protiv trgovanja ljudima 2009. godine da se „trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja neprestano povećava. Stoga je od ključne važnosti posvetiti posebnu pozornost njegovom otkrivanju u građevinskom sektoru te u poslovima u poljoprivredi.”²

Ova procjena bavi se situacijom vezanom za trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja u Republici Hrvatskoj. Usprkos razmjerno malom broju dosad utvrđenih žrtava trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja³, očit je trend povećanja broja takvih slučajeva. U svjetlu pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji u sljedećih se nekoliko godina⁴ očekuje i povećanje radne migracije u Republiku Hrvatsku. To će vjerojatno dovesti do povećanja broja osoba podložnih radnom iskorištavanju.

Svrha je ove procjene i predlaganje niza pokazatelja kojima bi se olakšala identifikacija potencijalnih žrtava trgovanja ljudima radi radnog iskorištavanja. Ti se pokazatelji u velikoj mjeri temelje na pokazateljima koje je već definirala Međunarodna organizacija rada (ILO), a prilagođeni su konkretnoj situaciji u Republici Hrvatskoj. Oni su uglavnom namijenjeni inspektorima rada, koji često prvi uspostave kontakt s potencijalnim žrtvama. Dosad se takvim pokazateljima koristila uglavnom policija.

Rezultati procjene poslužiti će kao osnova za razvoj programa izobrazbe za različite ciljne skupine u narednim fazama projekta. Te ciljne skupine uključuju predstavnike inspekcije rada, policijskih struktura zaduženih za organizirati kriminal te odjela za nezakonite migracije u okviru granične policije.

Autori ove procjene nadaju se da će osigurati korisne informacije za razvoj budućih inicijativa Ureda za ljudska prava, koji je dragocjen partner u ovom projektu, kao i za druge zainteresirane tvorce politika, a s ciljem oblikovanja

² Govor održan u Bruxellesu u listopadu 2009. godine.

³ Za više informacija vidi podatke iz procjene – str. 9.

⁴ U trenutku pisanja ovog izvješća postoje očekivanja da će pristupni pregovori Republike Hrvatske biti dovršeni do sredine 2011. godine te da će Republika Hrvatska pristupiti Europskoj uniji u 2012. godini.

i provedbe budućih održivih politika borbe protiv trgovanja ljudima u zemlji.

Osim toga, cilj je autora dodatno usmjeriti pozornost svih mjerodavnih čimbenika u Hrvatskoj na ovo pitanje te stimulirati daljnju regionalnu i međunarodnu suradnju na ovom području.

Zahvale

Projektni tim zahvaljuje nizozemskom Ministarstvu vanjskih poslova na financijskoj potpori projektu i na pronicljivim komentarima o provedbi projekta.

Posebno zahvaljujemo predstojniku Ureda za ljudska prava i njegovim suradnicima na potpori tijekom izrade procjene i na njihovoj opredijeljenosti ciljevima projekta.

Posebice zahvaljujemo hrvatskim stručnjacima koji su osigurali dragocjene informacije iz svojih stručnih područja te su s mnogo razumijevanja odgovarali na potrebe istraživanja i projektnog tima tijekom izrade procjene. Stručnjaci iz Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva pravosuđa, Odjela za inspekciju rada Državnog inspektorata, Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi te Državnog odvjetništva u značajnoj su mjeri pridonijeli radu projektnog tima.

Među te stručnjake ubrajaju se: Maja Bukša, Meri Katunarić, Renata Kordić, Zlatko Košić, Marina Kujundžić, Dubravka Lukovečki, Luka Mađerić, Lovorka Marinović, Marinka Orlić, Lidija Pentavec.

Autori: Selma Golubović Škec i Mariyana Radeva Berket

Nacionalna pravna stručnjakinja: dr. Snježana Vasiljević

Projektni tim: Mariyana Radeva Berket, Jasmina Samardžić, Elisa Trossero

Prijevod: Vinka Komesar Rajković

Lektura: Alisa Kichl

I. Uvod

Republika Hrvatska dugo je vremena smatrana tranzitnom zemljom za žrtve trgovanja ljudima, što pokazuju podaci iz ranijih godina.⁵ Žrtve trgovanja ljudima, većinom mlade žene iz istočne Europe, bile su u zemljama destinacije primoravane na prostituciju. Njihova svjedočenja o tome kako su postale žrtvama trgovanja ljudima bila su vrlo slična. Život u bijedi i siromaštvu, želja za boljim životom, naivnost i neinformiranost o rizicima trgovanja ljudima učinilo ih je robljem i suočilo ih s ljudskom okrutnošću i nehumanošću. Ovaj se trend zadržao nekoliko godina, kada su uočene promjene koje se odnose na spol žrtava trgovanja ljudima, oblik iskorištavanja, ali i zemlju porijekla.

Kako pokazuju podaci za posljednje tri godine (2007., 2008. i 2009.), Republika Hrvatska više nije samo tranzitna zemlja, već i zemlja porijekla, ali i odredišta. Posebno je važno istaknuti, što je i tema predmetne publikacije, pojavu trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, odnosno prisilnog rada. Zanimljivo je da su kod ovog oblika iskorištavanja u gotovo svakom slučaju koji je zabilježen u Republici Hrvatskoj žrtve osobe muškog spola. Kako su izgledali njihovi životi prije nego što su postali žrtvama trgovanja ljudima, kako su živjeli i kakvo su sve neljudsko postupanje doživjeli najbolje će nam predočiti njihove priče pretočene u prikaze slučajeva u sedmom poglavlju ove publikacije.

Kad se govori o radnom iskorištavanju u svjetskim razmjerima, teško je procijeniti koliko je zapravo ljudi postalo žrtvama prisilnog rada u svim njegovim oblicima. Iako je još uvijek najzastupljenije trgovanje ljudima u

⁵ U Republici Hrvatskoj sustavno se prikupljaju podaci o žrtvama trgovanja ljudima od 2002. godine.

svrhu seksualnog iskorištavanja (79%), prisilni se rad nameće kao drugi po učestalosti oblik iskorištavanja (18%)⁶.

Općenito se može uočiti i regionalna zastupljenost pojedinih oblika iskorištavanja u svijetu. Tako je seksualno iskorištavanje najzastupljenije u istočnoj i zapadnoj Europi, dok je na području jugoistočne i istočne Azije radno iskorištavanje na prvom mjestu.⁷

Kako u Republici Hrvatskoj do sad nije objavljena ni jedna publikacija koja bi se fokusirala na trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, a s obzirom na nove trendove i kretanja u Republici Hrvatskoj, ali i svijetu, nadamo se da će ova procjena situacije predstavljati svojevrsnu polaznu točku za daljnja istraživanja i praćenje ovog fenomena. Sustavno praćenje novih trendova u trgovanju ljudima od velike je važnosti za Republiku Hrvatsku jer može pridonijeti identifikaciji žrtava, uspješnom suzbijanju trgovanja ljudima, ali i održavanju i razvoju sustava pomoći potencijalnim i stvarnim žrtvama trgovanja ljudima kako bi se i u budućnosti moglo spremno odgovoriti na izazove koje pred nas stavljaju sve domišljatiji trgovci ljudima.

⁶ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC, 2009.

⁷ Ibid.

II. Metodologija

Za potrebe provođenja procjene situacije korištena je kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda istraživanja kako bi se dobila realna slika situacije u Republici Hrvatskoj vezane za trgovanje ljudima, s posebnim osvrtom na radno iskorištavanje.

Od **kvalitativnih metoda** korišteni su: pregled literature vezane uz temu procjene, prikaz stvarnih slučajeva trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja i podaci dobiveni intervjuima s predstavnicima relevantnih institucija uključenih u procjenu situacije.

Kao **kvantitativna metoda** istraživanja korišteni su upitnici koji su se sastojali od statističkih podataka i pitanja usmjerenih prema institucijama obuhvaćenih ovom procjenom s obzirom na njihovu nadležnost.

S obzirom na relativno mali ukupan broj žrtava trgovanja ljudima, posebno u svrhu radnog iskorištavanja, pregled literature na ovu temu poslužio je kao osnova da bi se ovaj oblik iskorištavanja što bolje razjasnio i približio čitateljima.

Svrha procjene situacije je, osim utvrđivanja aktualnog stanja i trendova u Republici Hrvatskoj vezanih za trgovanje ljudima, s posebnim osvrtom na radno iskorištavanje, dati doprinos unapređenju identifikacije žrtava trgovanja ljudima, posebno u svrhu radnog iskorištavanja. Da bi se tome pridonijelo, važno je da relevantne institucije – vladine, nevladine i međunarodne – koje su uključene u identifikaciju potencijalnih i aktualnih žrtava trgovanja ljudima budu upoznate s pojavnim oblicima i najnovijim trendovima u suzbijanju trgovanja ljudima, čemu će ova publikacija zasigurno pomoći.

III. Trgovanje ljudima i radno iskorištavanje

3.1. Definicija trgovanja ljudima i definicija radnog iskorištavanja

Ratificiranjem *Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta* te dvaju pripadajućih protokola (*Protokola o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima*⁸, posebno ženama i djecom i *Protokola protiv krijumčarenja migranata morem, kopnom i zrakom*) Republika Hrvatska obvezala se poštovati odredbe te konvencije i pripadajućih protokola.

U Protokolu o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebno ženama i djecom (u daljnjem tekstu: Protokol iz Palerma), u članku 3. nalazimo definiciju trgovanja ljudima koja glasi:

"Trgovanje ljudima definirano je kao regrutiranje, transport, organiziranje prijelaza, skrivanje ili prihvat osoba te prijetnjom ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmicom, prijevarom, obmanom, zlouporabom ovlasti ili položaja ranjivosti ili davanjem odnosno primanjem novca ili usluga dobivanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja. Iskorištavanje uključuje, najmanje, iskorištavanje prostitucijom osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili radnje slične ropstvu, samovoljno podčinjavanje ili odstranjivanje organa."

Cjelokupan tekst spomenutog protokola zapravo se usredotočuje na nekoliko važnih spoznaja i na njih se skreće pozornost zemalja koje su Protokol ratificirale. Protokolom se utvrđuje sljedeće:

- Trgovanje ljudima definira se kao kazneno djelo protiv humanosti, u kojem je naglasak stavljen na prijevaru i iskorištavanje.

⁸ Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, 2000.

- Proširuje se opseg aktivnosti koje se smatraju dijelom procesa trgovanja ljudima – odabir i angažiranje, prijevoz, prebacivanje, skrivanje i prihvata osoba.
- Ističe se velik broj načina na koji se dobiva pristanak osobe: od očite uporabe sile do suptilnih poticaja kojima se može kapitalizirati ranjivost osobe.
- Pristanak osobe na iskorištavanje smatra se irelevantnim ukoliko je do njega došlo uporabom bilo kojeg od načina istaknutog u definiciji.
- Naglašava se da i muškarci mogu biti žrtve trgovanja ljudima iako je naglasak u protokolu stavljen na žene i djecu.
- Prepoznaju se i drugi oblici iskorištavanja u svrhu trgovanja ljudima, osim seksualnog iskorištavanja.
- Protokol sadrži (temeljene na pravima i socijalnoj zaštiti, ekonomiji, politici i pravu) mjere za prevenciju trgovanja ljudima, zaštitu, skrb, povratak i reintegraciju žrtava trgovanja ljudima, kao i mjere za kažnjavanje trgovanja ljudima i sličnih radnji.
- Ističe se potreba za međunarodnom suradnjom u prevenciji i suzbijanju trgovanja ljudima.⁹

Iako se iz definicije trgovanja ljudima koju donosi Protokol može zaključiti da je radno iskorištavanje jedan od oblika trgovanja ljudima, ukazuje se potreba za dodatnim pojašnjenjem pojma radnog iskorištavanja kako bi se pojasnilo jesu li radno iskorištavanje i prisilni rad isti pojmovi i u kojoj su mjeri prisutni u okviru fenomena trgovanja ljudima.

U literaturi ne postoji mnogo definicija radnog iskorištavanja kao pojma, već su učestalije one definicije koje se odnose na pojam prisilnog rada. Jedna od najčešće navođenih upravo je ona koju definira *Konvencija Međunarodne organizacije rada protiv prisilnog rada 1930. (Br. 29)*, a ona glasi:

"Prisilni ili obavezan rad predstavlja svaki oblik rada ili pružanja usluga neke osobe koja je pod utjecajem prisile i koja na taj rad nije pristala dobrovoljno." (čl. 2/1)

U osnovi ova definicija obuhvaća dva elementa: da se posao obavlja pod prijetnjom kazne i da nije dobrovoljan. Kazna se u ovom smislu ne mora

⁹ Trafficking for Forced Labour: How to Monitor the Recruitment of Migrant Workers, ILO, 2005.

nužno odnositi na "kaznenu sankciju", već na gubitak prava ili privilegija te na druge oblike kažnjavanja. Ali nedvojbeno uključuje fizičko nasilje i ograničenja, a često i prijetnje smrću žrtvama radnog iskorištavanja i članovima njihovih obitelji.¹⁰ Kazna može biti i psihološke naravi, kao npr. prijetnja da će se osobu prijaviti policiji, što kod stranaca koji u nekoj zemlji borave i rade ilegalno izaziva strah od deportacije.

Da bi se moglo govoriti o situaciji prisilnog rada, potrebno je da se nekoliko elemenata, odnosno pokazatelja međusobno podudara. Na osnovi dugogodišnjeg iskustva nadzorna su tijela Međunarodne organizacije rada utvrdila nekoliko komponenti koje same za sebe ili zajedno mogu ukazati na situaciju prisilnog rada:

- prijetnje nasiljem ili stvarno fizičko nasilje prema radniku;
- ograničenje kretanja i svođenje radnog mjesta na ograničeno okruženje;
- dužničko ropstvo;
- neispplaćivanje plaće ili značajno smanjenje plaće, čime se krši ranije dogovoreni ugovor;
- zadržavanje putovnice ili identifikacijskog dokumenta, tako da radnik ne može otići ili dokazati svoj identitet i status;
- prijetnja prijavljivanjem vlastima kad je radnik u ilegalnom statusu, s ciljem da se osobu prisili na nedobrovoljan rad ili uslugu.¹¹

Pojam dobrovoljnosti u načelu se odnosi na pristanak osobe. Inicijalni pristanak osobe neće se smatrati relevantnim ako je dobiven pod utjecajem prevare ili obmane. U obzir treba uzeti i čimbenike kao što su: uloga vanjskih ograničenja i prepreka ili indirektna prisila i mogućnost povlačenja prvotnog pristanka.

Glavna odrednica prisilnog rada jest odnos između osobe i "poslodavca", a ne odnosi se na vrstu posla ili aktivnosti, bez obzira na to koliko opasni ili teški uvjeti rada mogu biti.

Žene prisiljene na prostituciju također su u situaciji prisilnog rada zbog nedobrovoljne prirode posla i prijetnje pod kojom se nalaze. Djeca ili

¹⁰ Trafficking for Labour and Sexual Exploitation in Germany, ILO, 2005.

¹¹ A Global Alliance Against Forced Labour, ILO, 2005.

odrasli koji proše pod prisilom bit će također smatrani žrtvama radnog iskorištavanja. Međutim važno je znati da se ne smatra svaki rad djece prisilnim radom. Rad će se definirati kao prisilan ako se odvija pod prisilom koju provodi treća osoba prema djetetu ili njegovim roditeljima ili ako je djetetov rad izravan rezultat prisilnog rada roditelja.¹²

Definiciju radnog iskorištavanja donosi i Okvirna odluka Europskog vijeća od 19. srpnja 2002. o suzbijanju trgovanja ljudima (2002/629/JHA), a prema kojoj je radno iskorištavanje kontinuum s prisilnim radom, koji predstavlja minimum situacije, i ropstvom na drugom kraju, kao najgrubljim oblikom ove situacije.

Često se prisilni rad naziva novim ropstvom, ali koncept vlasništva razlikuje ovaj pojam od ropstva u tradicionalnom smislu. Ropstvo u tradicionalnom smislu pretpostavlja da vlasnik ("gazda") posjeduje robu, dok prisilni rad uključuje uporabu sile i ograničavanje ili oduzimanje slobode. Ropstvo je samo jedan od oblika prisilnog rada i uključuje apsolutnu kontrolu jedne osobe nad drugom osobom ili grupom osoba.

Da bismo bolje razumjeli ovu pojavu, moramo je razlikovati od situacije trgovanja ljudima s kojom se često izjednačava.

Prisilni rad usko je povezan s trgovanjem ljudima, ali mu nije istovjetan. Dok većina žrtava trgovanja ljudima uglavnom završi u prisilnom radu, žrtve prisilnog rada ne nađu se uvijek u toj situaciji kao rezultat trgovanja ljudima. Također se mora uočiti razlika između onih ljudi koji su u nekom obliku ekonomske prisile da prihvate nestandardne uvjete rada jer jednostavno nemaju alternative (iskorištavanje ili zlouporaba njihove ranjivosti, ali ne nužno prisilni rad) i onih koji su pod stvarnom prisilom druge osobe da pristanu na neki posao protiv svoje volje.¹³

Kako u svijetu postoji potreba za jeftinim proizvodima koji bi bili dostupni gotovo svima, mora postojati i jeftina radna snaga da bi u konačnici ipak bio ostvaren nekakav profit. Jeftina radna snaga potrebna je u gotovo svim sektorima, i očito je da se takvom radnom snagom najčešće smatraju one skupine koje su najranjivije i kojima se takvim uvjetima rada nanosi najveća šteta.

¹² Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits, ILO, 2005.

¹³ 010 Workshop: Supply Management, Eliminating the Risks of Forced Labour and Trafficking, 2008.

Najranjivijim skupinama nedvojbeno pripadaju žene i djeca, pri čemu trgovanje djecom u svim njegovim oblicima, a posebno u svrhu seksualnog iskorištavanja, prošnje i raspačavanja droge, predstavlja najgrublji primjer prisilnog rada i kršenje prava djeteta.

Procjenjuje se da u svijetu ima oko 2,45 milijuna žrtava trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Prikazano u postocima, oko 20 posto žrtava svih oblika prisilnog rada ujedno su i žrtve trgovanja ljudima.¹⁴

Kad se u Republici Hrvatskoj govori o radnom iskorištavanju, uglavnom se misli na žrtve trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Prisilni je rad možda prikladniji termin od radnog iskorištavanja (ako govorimo u kontekstu trgovanja ljudima) jer definicija prisilnog rada uključuje prisilu, odnosno rad koji nije dobrovoljan i koji se odvija pod prisilom, isto kao što definicija trgovanja ljudima koju pretpostavlja Protokol iz Palerma uključuje i moment prisile. S druge strane, radno iskorištavanje ne mora značiti da se radi o prisilnom radu, odnosno nisu svi loši uvjeti rada na koje je pojedinac pristao prisilni rad. Često je razlika između ova dva pojma jezično uvjetovana, ovisno o tome koji se pojam uvriježio u praksi, odnosno kako ga tumače relevantni zakoni različitih država. Zaključno se može reći da je prisilni rad širi pojam od pojma radnog iskorištavanja, jer je radno iskorištavanje samo jedan od elemenata koje prisilni rad obuhvaća. Uz to, trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja je također potkategorija koncepta prisilnog rada.

3.2. Trenutačna situacija u Republici Hrvatskoj vezana za trgovanje ljudima, s osvrtom na radno iskorištavanje

U Republici Hrvatskoj pojava trgovanja ljudima sustavno se prati od 2002. godine. Od tada postoje i službene statistike i pokazatelji koji govore o tome koliko je zapravo trgovanje ljudima zahvatilo Republiku Hrvatsku. No to nikako ne znači da i u godinama prije toga nije bilo trgovanja ljudima.

Prema prikupljenim podacima razlikujemo dvije faze. U prvoj fazi, koja obuhvaća otprilike prvu polovicu devedesetih godina dvadesetog stoljeća, trgovanje ljudima koncentriralo se na Zagreb i okolicu. Glavni je put

¹⁴ A Global Alliance Against Forced Labour, ILO, 2005.

najvjerojatnije vodio iz Mađarske u Zagreb. Žene kojima se trgovalo uglavnom su bile zaposlene u noćnim klubovima i barovima na rubnim dijelovima grada. Ta je faza zaustavljena nizom policijskih racija 1996. i 1997. godine. U drugoj je fazi trgovanje ljudima postalo rasprostranjenije, a "mađarsku vezu" zamijenilo je nekoliko putova iz Bosne i Hercegovine. Trgovanje ljudima proširilo se na turističke gradove i mjesta koja je posjećivalo vojno osoblje.¹⁵

U početku se govorilo o Republici Hrvatskoj kao tranzitnoj zemlji za žrtve trgovanja ljudima. Međutim tijekom godina trendovi su se izmijenili i Republika Hrvatska je postala podjednako i zemlja porijekla, na što ukazuje povećan broj žrtava trgovanja ljudima koje su hrvatski državljani, i zemlja odredišta, vjerojatno zbog razvoja turizma i potrebe sezonskog zapošljavanja radnika. Neki novinski članci navode pojavu seks-turizma duž Jadranske obale, kao i pojavu elitne prostitucije na luksuznim jahtama. Pitanje koje se postavlja jest koliko je zapravo neidentificiranih žrtava trgovanja ljudima uključeno u seks-turizam, tj. javlja se problem tamne brojke i identifikacije.

U proteklih nekoliko godina uočene su promjene u trendovima vezanim uz trgovanje ljudima u odnosu na državljanstvo, spol žrtava i načine iskorištavanja. U početnim fazama praćenja trgovanja ljudima uglavnom se trgovalo ženama iz jugoistočne Europe u svrhu seksualnog iskorištavanja. Najčešće se radilo o ženama u dobi između 18 i 30 godina, nižeg obrazovnog statusa, najčešće sa završenom osnovnom školom ili s nezavršenom srednjom školom. Relativno malo ih je dolazio iz urbanih predjela svojih zemalja podrijetla. Uglavnom se radilo o siromašnim, ruralnim krajevima. Načini pronalaženja potencijalnih žrtava i njihova angažiranja također su bili ponešto drugačiji nego u posljednjih nekoliko godina. Najčešći načini na koji su trgovci ljudima dolazili do svojih žrtava bili su oglasi u novinama. Nudili su se poslovi za niskokvalificirane radnike uz obećanje dobrih uvjeta rada i dobre plaće. To su najčešće bili poslovi konobarica, plesačica, manekenki i modela te poslovi čuvanja djece.¹⁶

U 2007., 2008. i 2009. godini¹⁷ zabilježen je porast broja žrtava trgovanja ljudima među hrvatskim državljanima. S obzirom na to da su u gotovo svakom zabilježenom slučaju radnog iskorištavanja žrtve bile osobe muškog spola,

¹⁵ Štulhofer i sur.: "Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja", 2002.

¹⁶ Podaci MUP-a.

¹⁷ Za pregled situacije trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj upotrijebljeni su podaci dobiveni od Ministarstva unutarnjih poslova za razdoblje od 2007. do 2009. godine.

bilo je potrebno programe pomoći i zaštite, odnosno programe reintegracije prilagoditi specifičnim potrebama muškaraca.

Uglavnom se radilo o osobama sniženih intelektualnih sposobnosti, koje su zbog svoje lakovjernosti i submisivnosti postali laka meta trgovaca ljudima. Gledano u postocima, gotovo je 25 % muškaraca (od ukupnog broja svih žrtava trgovanja ljudima u 2007., 2008. i 2009. godini) postalo žrtvama trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Osim muškaraca, i dvije su žene bile radno iskorištavane. Žrtve su najčešće bile iskorištavane u poljoprivredi, a koristilo ih se i za prosjačenje i džeparenje. Navode se i dva slučaja kad su osobe bile iskorištavane u automobilskoj industriji, odnosno u automehaničarskom i autolimarskom obrtu. Osobe koje su postale žrtvama trgovci ljudima često bi poznavali otprije, nerijetko su ih žrtve smatrale prijateljima, a u jednom se slučaju dogodilo da je osobu prodao vlastiti otac, odnosno dao je u najam nekoliko puta.

Osim na odrasle osobe koje su postale žrtvama trgovanja ljudima, važno je osvrnuti se na maloljetnike koji su se našli u toj situaciji. Brojevi nisu veliki, ali svakako nisu zanemarivi ako znamo da su djeca, osobito zbog svoje dobi, posebno ranjiva u slučajevima iskorištavanja i zlostavljanja, koje uključuje trgovanje ljudima, pa su i posljedice po njihovo psihičko i fizičko zdravlje pogubnije i dugotrajnije.

Zabilježena su dva slučaja zlostavljanja maloljetnika u 2007. i u 2009. godini.¹⁸ U oba se slučaja radilo o državljanima Bosne i Hercegovine koje su bile seksualno iskorištavane. Moramo uočiti koliko je važno da se u takvim slučajevima reagira bez odlaganja i da im se pruži odgovarajuća stručna pomoć i skrb kako bi se ublažile posljedice po njihovo psihičko i fizičko zdravlje.

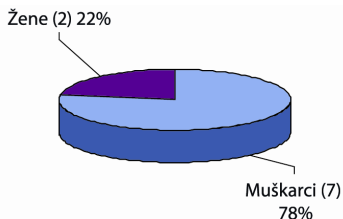
Još jedna od izuzetno ranjivih skupina kad je riječ o iskorištavanju, a nerijetko se pojavljuje među žrtvama trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, pripadnici su romske nacionalne manjine, kojih posljednjih godina ima nešto više u ukupnom broju žrtava trgovanja ljudima. Njihov način života, tradicija, kultura i običaji prema kojima žive često ih dovode do situacije koja bi se mogla podvesti pod definiciju trgovanja ljudima. Zbog svega navedenog identifikacija žrtava trgovanja ljudima među Romima osjetljive je prirode.

¹⁸ Podaci o malodobnim žrtvama trgovanja ljudima na temelju dobivenih statistika Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i Ministarstva unutarnjih poslova za razdoblje od 2007. do 2009. godine.

Ukoliko ih se identificira te se potom inicira program pomoći i zaštite za žrtve trgovanja ljudima, velika je vjerojatnost da će se većina njih vratiti starom načinu života te tako i dalje biti u velikoj opasnosti od viktimizacije.

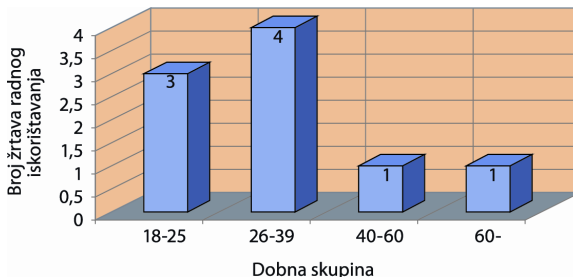
Podatke prikazane u nastavku u najvećoj je mjeri osiguralo Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Grafički prikaz 1.: Broj žrtava radnog iskorištavanja prema spolu

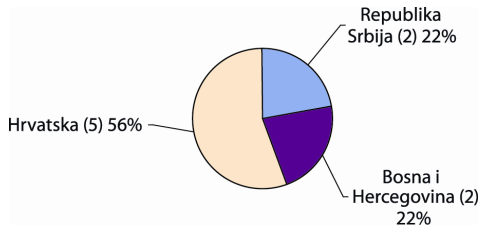
Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova

Grafički prikaz 2.: Broj žrtava radnog iskorištavanja prema dobi

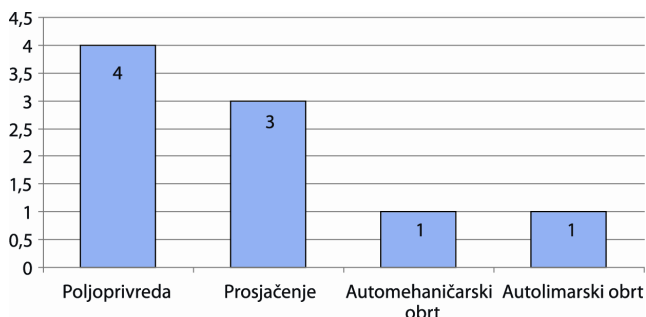
Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova

Grafički prikaz 3.: Broj žrtava radnog iskorištavanja prema državljanstvu

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova

Grafički prikaz 4.: Sektori u kojima su žrtve iskorištavane

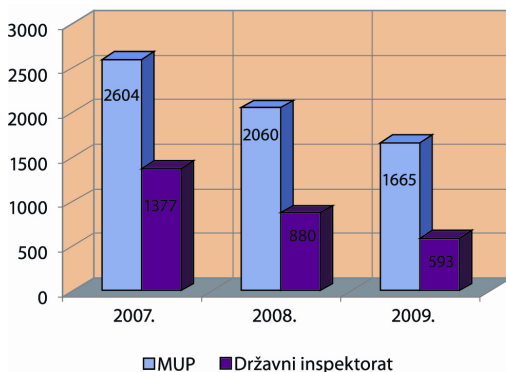
Izvor: *Ministarstvo unutarnjih poslova*

Jedna od čestih pojava u Republici Hrvatskoj je tzv. rad na crno, odnosno nezakonit rad. Teška gospodarska situacija odrazila se i na tržište rada te je sve teže pronaći zaposlenje, čak i visokoobrazovanim pojedincima. Radnici koji pristaju na takve uvjete rada često se nalaze u situaciji neimaštine i siromaštva i nisu u mogućnosti birati gdje će i pod kojim uvjetima raditi, već uglavnom prihvaćaju bilo kakvu ponudu za zaposlenje kako bi ostvarili financijsku dobit i barem malo poboljšali kvalitetu života. Ali prihvaćanjem nezakonitog zaposlenja radnici ne samo da se odriču beneficija koje bi ostvarili potpisivanjem valjanog ugovora o radu, nego se izlažu većem riziku od radnog iskorištavanja, ali i mogućnosti da postanu žrtvama trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Posebno ranjivom skupinom smatraju se strani radnici koji, osim što su nezakonito zaposleni, u većini slučajeva u Republici Hrvatskoj borave nezakonito. Ako se nađu u situaciji da ih se iskorištava, teže se odlučuju potražiti pomoć od nadležnih institucija, često zbog straha da ne budu deportirani i na taj si način uskrate mogućnost boravka i zapošljavanja u Republici Hrvatskoj, odnosno mogućnost ostvarivanja financijskih prihoda.

Važno je da institucije koje provode nadzor u području rada, prvenstveno Državni inspektorat, budu senzibilizirane te da njihovi djelatnici budu adekvatno educirani (i) iz područja sprječavanja i suzbijanja trgovanja ljudima te da se uspostavi i unaprijedi suradnja s drugim tijelima u Republici Hrvatskoj koja se bave identifikacijom žrtava trgovanja ljudima, prije svega s Ministarstvom unutarnjih poslova.

Za potrebe ovog rada prikupljeni su podaci o strancima¹⁹ i hrvatskim državljanima koji su zatečeni u nezakonitom radu u Republici Hrvatskoj. Navedene podatke prikupljaju dvije institucije: Državni inspektorat (za strance i za državljane Republike Hrvatske) i Ministarstvo unutarnjih poslova (samo za strane državljane). Kad se osvrnemo na podatke o stranim državljanima, kojima se bave obje institucije, postaje očito da su brojevi koje navodi Državni inspektorat znatno manji od brojeva koje navodi Ministarstvo unutarnjih poslova. Dok je u 2007. godini Državni inspektorat naveo gotovo 53% slučajeva koje je navelo i Ministarstvo unutarnjih poslova, u 2009. godini podudarnost brojčanih podataka koje su prikupile obje institucije iznosi tek 35,6%. Uzimajući u obzir različita područja nadležnosti koje te dvije institucije imaju u odnosu na identifikaciju nezakonitog rada stranaca, od ključne je važnosti da ta dva tijela blisko surađuju kako bi uskladili svoje pristupe i podatke.

Grafički prikaz 5.: *Broj stranaca zatečenih u nezakonitom radu u Republici Hrvatskoj*

Izvor: *Ministarstvo unutarnjih poslova i Državni inspektorat*

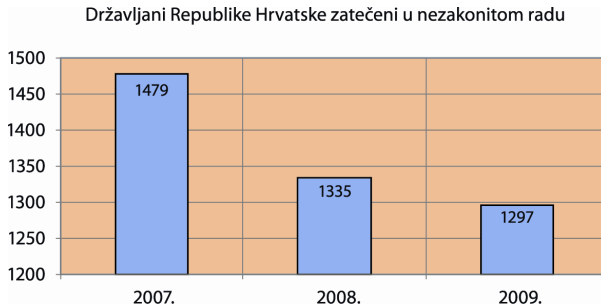
Zanimljivo pitanje koje otvaraju ovi rezultati jest usporedba broja stranaca zatečenih u nezakonitom radu i kvotâ²⁰ koje svake godine utvrđuje Vlada Republike Hrvatske za zapošljavanje stranaca. Iako takva analiza nadilazi

¹⁹ Podaci se odnose na državljane JI Europe.

²⁰ Svake godine Vlada Republike Hrvatske utvrđuje kvote za zapošljavanje stranaca u svakom sektoru i industriji gdje se takvo zapošljavanje smatra potrebnim. Vidi Odluku o kvotama (2007., 2008. i 2009.).

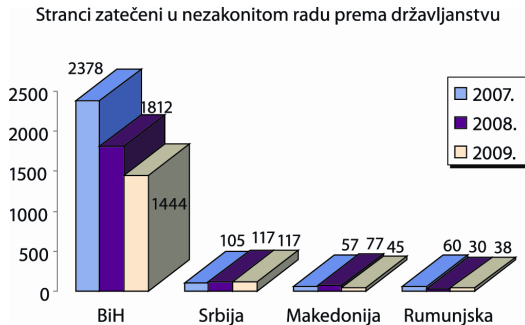
opseg ove procjene situacije, neka buduća studija o tom pitanju mogla bi pružiti koristan uvid u politiku zapošljavanja stranih radnika koju oblikuje Vlada Republike Hrvatske.

Grafički prikaz 6.: Broj državljana Republike Hrvatske zatečenih u nezakonitom radu u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni inspektorat

Grafički prikaz 7: Stranci zatečeni u nezakonitom radu u Republici Hrvatskoj prema državljanstvu²¹

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova

Očito je da su državljani Bosne i Hercegovine zatečeni u nezakonitom radu daleko najbrojnija skupina stranaca. S obzirom na povijesno bliske odnose između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, takvi podaci možda ne

²¹ Navedene su četiri najbrojnije skupine državljana JI Europe. Ostali podaci koji se navode u statistikama odnose se na državljane Bugarske, Turske, Kosova i Crne Gore.

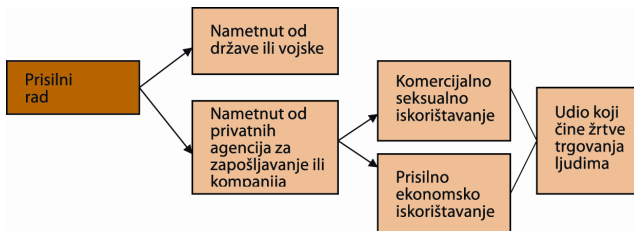
iznenađuju, ali svejedno pružaju osnovu za reviziju politika i jačanje bilateralne suradnje u tom području.

3.3. Tipologija radnog iskorištavanja

Iako je radno iskorištavanje u Hrvatskoj najčešće u sektoru agrikulture te uzgoja i brige o stoci, u literaturi možemo pronaći nekoliko podjela. Prisilni rad najšire se može podijeliti na tri osnovna tipa²²:

- **Prisilni rad koji su nametnule država ili vojska** – što uključuje potkategorije: prisilni rad koji zahtijevaju vojska ili pobunjeničke grupe, obvezno sudjelovanje u javnim radovima i prisilni rad u zatvorima.
- **Prisilni rad koji su nametnule privatne agencije za zapošljavanje²³ u svrhu komercijalnog seksualnog iskorištavanja** – uključuje žene i muškarce koji se ne bave dobrovoljno prostitucijom ili drugim oblicima seksualnih aktivnosti ili osobe koje su pristale na prostituciju, ali ne mogu otići. Ovo također uključuje djecu koja su prisiljena na prostituciju.
- **Prisilni rad koji su nametnule privatne agencije za zapošljavanje u svrhu ekonomskog iskorištavanja** – pretpostavlja sve oblike radnog iskorištavanja u sektorima izvan seksualne industrije, kao npr. prisilni rad u poljoprivredi, industriji i uslugama, ali i u nekim ilegalnim aktivnostima.

Grafički prikaz 8.: Tipologija prisilnog rada

Izvor: *Global Report, ILO, 2005, str. 10*

²² The First Global report, ILO, 2005.

²³ Pod ovim se pojmom podrazumijevaju privatne agencije ovlaštene za obavljanje poslova privremenog zapošljavanja, kojih u Republici Hrvatskoj ima svega nekoliko i do sada nije evidentiran ni jedan slučaj trgovanja ljudima a da je osoba bila zaposlena putem neke od agencija ovog tipa.

Ova je podjela prilično široko postavljena te je potrebno uzeti u obzir podjelu koja se odnosi na ljude koji su žrtve trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja i one koji nisu žrtve trgovanja ljudima.

Dok su se u Republici Hrvatskoj slučajevi radnog iskorištavanja pojavljivali većinom u poljoprivrednom sektoru, u nekoliko obrta te u svrhu prosjačenja, u svijetu se pojavljuje nekoliko najčešćih oblika radnog iskorištavanja. Kako se navodi u *U.S. State Department TIP Reportu*²⁴ to su:

- **Dužničko ropstvo** – predstavlja oblik prisile u kojem se koristi dugom da bi se osobu držalo u podaničkom odnosu. Protokol Ujedinjenih naroda smatra ga oblikom radnog iskorištavanja vezanog uz trgovanje ljudima. Radnici diljem svijeta postaju žrtvama dužničkog ropstva tako što trgovci ljudima iskorištavaju inicijalni dug koji je radnik preuzeo kao dio uvjeta zaposlenja.
- **Dužničko ropstvo među radnicima migrantima** – postoje tri čimbenika koja tome pridonose:
 - a) zlouporaba ugovora;
 - b) neadekvatno lokalno zakonodavstvo kad se radi o zapošljavanju radnika migranata;
 - c) namjerno nametanje izrabljivačkih i često ilegalnih troškova i dugova prema radnicima u zemlji porijekla, vrlo često uz podršku agencija za zapošljavanje i poslodavaca u zemlji odredišta.

Zlouporaba ugovora i opasni uvjeti rada sami po sebi ne pretpostavljaju da se radi o nedobrovoljnom radu, ali uporaba prijetnje, sile ili ograničenja da bi se zadržalo osobu kao radnika može završiti kao jedan od oblika prisilnog rada.

Isto tako troškovi sami po sebi ne pretpostavljaju dužničko ropstvo, ali kad postanu golemi i uključuju iskorištavanje, kao i beskrupulozne poslodavce u zemljama odredišta, to može voditi k nedobrovoljnom radu.

- **Nedobrovoljan rad u domaćinstvima** – predstavlja jedinstven oblik prisilnog rada gdje je radno mjesto neformalno, povezano s četvrtima u kojima se živi i izvan posla te se vrlo često ne dijeli s ostalim radnicima.

²⁴ Trafficking in Persons Report, Department of State, 2009.

Takva je okolina pogodna za iskorištavanje s obzirom na to da vlasti ne mogu provjeravati privatno vlasništvo onako kako mogu formalna radna mjesta. Bez zaštite, strani radnici imaju manje opcija za traženje pomoći kad se suoče s poslodavcem koji im prijeti ili protiv njih upotrebljava silu.

- **Prisilni rad djece** – pokazatelji koji mogu ukazivati na prisilni rad djece uključuju situacije u kojima se dijete nalazi pod skrbi osobe koja nije član obitelji i za koju dijete financijski doprinosi, a nema mogućnosti otići.
- **Djeca vojnici** – ovaj oblik iskorištavanja predstavlja jedinstvenu manifestaciju trgovanja ljudima koja uključuje nezakonitu regrutaciju djece – često kroz prevaru ili prisilu, a u svrhu radnog ili seksualnog iskorištavanja u zaraćenim područjima. Počinitelji mogu biti državne snage, paravojne organizacije ili pobunjeničke skupine. Mnoga se djeca koriste kao vojnici, dok se neka od njih koriste nezakonito kao nosači, kuhari, čuvari, sluge, kuriri ili špijuni. Djevojčice su često prisiljene na udaju ili na seksualne odnose s vojnicima.

Važno je osvrnuti se na profit koji je ostvaren prisilnim radom u svim njegovim oblicima. Ovo su procjene *Međunarodne organizacije rada*:

- zarada od svih oblika prisilnog rada – od ukupno 9,8 milijuna žrtava prisilnog rada zarada je 44,3 milijarde dolara godišnje, što znači oko 4 500 dolara po žrtvi godišnje;
- zarada od žrtava trgovanja ljudima u prisilnom radu – od ukupno 2,5 milijuna žrtava trgovanja ljudima zarada je 31,6 milijardi dolara godišnje, odnosno 13 000 dolara po žrtvi godišnje.²⁵

Nakon svega navedenog može se uočiti da je trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i dalje najučestalije identificiran oblik iskorištavanja. Međutim s obzirom na izuzetno velik profit koji se povezuje s prisilnim radom, ni u kojem slučaju ne bi se smio zanemariti ovaj oblik iskorištavanja osoba koje su žrtve trgovanja ljudima.

²⁵ Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits, ILO, 2005.

Postoji nekoliko razloga zašto je tako. U izvješću *UNODC-a*²⁶ navode se tri problema koji se vežu uz otkrivanje prisilnog rada.

Prvi se problem odnosi na zakonodavstvo. U 2008. godini većina zemalja obuhvaćenih ovim izvješćem uključila je u kazneni zakon članak koji se odnosi na kažnjavanje trgovanja ljudima te stavak kojim se kažnjava prisilni rad. Primjerice deset europskih zemalja proširilo je definiciju trgovanja ljudima kako bi u nju uključile i prisilni rad. Međutim tu se radi o izmjenama usvojenim u novije vrijeme – tijekom razdoblja od 2005. do 2008. godine.²⁷ Među tim su zemljama Češka Republika, Luksemburg, Portugal i Švedska.

Drugi se problem odnosi na to da policija kao i šira javnost često vide trgovanje ljudima samo kao seksualno iskorištavanje ljudi.

Treći je problem utjecaj vidljivosti. Prostitucija (prisilna ili dobrovoljna) uključuje javnost jer je u većini slučajeva vidljiva – odvija se na ulici, u barovima ili na drugim javnim mjestima u urbanim područjima – kako bi se privukli potencijalni klijenti. Prisilni se rad često odvija na skrivenim mjestima, kao što su poljoprivredna dobra, kampovi i tvornice ili u okružju privatnih kuća gdje se odvija prisilni rad u domaćinstvima. Posljedica toga manja je vjerojatnost da će žrtve prisilnog rada biti otkrivene, za razliku od žrtava prisilne prostitucije.

²⁶ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC, 2009.

²⁷ UNODC Global report, str. 51.

IV. Zakonodavna osnova u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska je poduzela niz aktivnosti, kako na zakonodavnoj tako i na operativnoj razini, da bi poboljšala i proširila svoj kapacitet za borbu protiv trgovanja ljudima.

Poduzimajući akcije za suzbijanje trgovanja ljudima, Republika Hrvatska pristupila je Konvenciji UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i pripadajućim protokolima: Protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom te Protokolu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom. Vlada Republike Hrvatske pristupila je izgradnji cjelovitog sustava suzbijanja navedenih kaznenih djela razvojem nacionalnog mehanizma za suzbijanje trgovanja ljudima i jačanjem međunarodne suradnje, pa je 2002. godine osnovan Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima i usvojen prvi Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima. Potom je usvojen i Nacionalni program od 2005. do 2008. godine s operativnim planovima za svaku godinu. Izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (2004.) uvedeno je zasebno kazneno djelo "trgovanje ljudima i ropstvo", te tako stvoren čvrst pravni okvir za progon počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima, za pružanje odgovarajuće pomoći žrtvama trgovanja ljudima i za njihovu zaštitu.

Republika Hrvatska uspostavila je nacionalna tijela za suzbijanje trgovanja ljudima: *Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima*, *Operativni tim Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima* te mobilne timove u koje su na ravnopravnim osnovama uključena i vladina tijela i nevladine organizacije, čime je ostvareno partnerstvo između tijela državne uprave i organizacija civilnoga društva. U sustavu suzbijanja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj su u središtu pozornosti prava žrtava: žrtva trgovanja ljudima može dobiti privremenu dozvolu boravka u trajanju od godine dana, s mogućnošću produljenja na još godinu dana, bez obzira na to surađuje li s pravosudnim i

policijskim tijelima; propisano je (čl. 175. st. 4. Kaznenog zakona) da će se kazniti svaki korisnik usluga žrtava trgovanja ljudima koji je znao ili trebao znati da se koristi uslugama žrtava trgovanja ljudima.

Radi što učinkovitijeg pružanja pomoći i davanja zaštite žrtvama trgovanja ljudima i osiguravanja njihova tjelesnog integriteta, u Republici Hrvatskoj su osnovana dva skloništa za žrtve trgovanja ljudima – jedno za odrasle i jedno za maloljetne žrtve trgovanja ljudima. Žrtvama je osigurana i besplatna zdravstvena zaštita. Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 79/07) žrtve trgovanja ljudima postale su kategorija korisnika socijalne skrbi i sukladno tome imaju prava predviđena zakonom, a za koja se sredstva osiguravaju iz državnog proračuna.

Pitanje radnog iskorištavanja usko je povezano s pojavom radne migracije. U članku iz studenog 2009. godine o radnoj migraciji iz država Zapadnog Balkana navodi se:

“Za razliku od drugih zemalja Zapadnog Balkana, Republika Hrvatska se postupno preobražava iz zemlje iseljavanja u zemlju useljavanja i iseljavanja (vidi Poglavlje 2). S obzirom na velik napredak koji je Republika Hrvatska ostvarila u procesu pristupanja Europskoj uniji, njezinu političku stabilizaciju i gospodarski rast, ova država privlači sve veći broj useljenika, posebice iz susjednih zemalja. Budući da je ta situacija još uvijek razmjerno nova, ona sa sobom donosi određene izazove u odnosu na migracijsku politiku te zemlje, kao što je upravljanje priljevom radne snage u skladu s potrebama tržišta rada i razvoj sve veće potražnje za radnom snagom u rastućem gospodarstvu čije se potrebe za vještinama ne mogu u potpunosti zadovoljiti kroz lokalnu ponudu; odljev radne snage, posebice kvalificirane, i borba protiv nezakonitih migracija i trgovanja ljudima.”²⁸

U hrvatskom je zakonodavstvu trgovanje ljudima, uključujući trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, konkretno definirano već u stavku 1. članka 175. Kaznenog zakona (110/97, 27/98-isp., 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 105/04, 84/05-isp., 71/06, 110/07 & 152/08): *Trgovanje ljudima i ropstvo*. Kroz članak 175. Hrvatska kriminalizira kaznena djela trgovanja ljudima radi seksualnog i radnog iskorištavanja. Zapriječena kazna za sve oblike

²⁸ Labour Migration Patterns, Policies And Migration Propensity In The Western Balkans. Marek Kupiszewski, Anna Kicinger, Dorota Kupiszewska, Frederik Hendrik Flinterman. The Central European Forum For Migration And Population Research (Cefmr). Editor: *Marek Kupiszewski*, English editor: *Ilse Pinto-Dobernic*; November 2009

trgovanja ljudima iznosi od jedne godine do deset godina zatvora; kazne su dovoljno stroge i razmjerne kaznama za silovanje. Definicija "trgovanja ljudima" u članku 175. uglavnom se temelji na definiciji sadržanoj u članku 3. Protokola iz Palerma (vidi prije u tekstu) te je u potpunosti usklađena s odredbama Okvirne odluke Vijeća od 19. srpnja 2002. godine o suzbijanju trgovanja ljudima²⁹ (vidi stranicu 34). Osim toga, čl. 175. st. 2. Kaznenog zakona propisuje stroži zakonski minimum ukoliko se radi o trgovanju djecom i maloljetnicima: "Tko kršeći pravila međunarodnoga prava kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji djeteta ili maloljetne osobe radi posvojenja, transplantacije organa, iskorištavanja maloljetničkog rada ili u druge nedozvoljene svrhe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina." Sličnu logiku slijedi i čl. 178. st. 1. Kaznenog zakona, koji zabranjuje i sankcionira međunarodnu prostituciju u rasponu od tri mjeseca do tri godine, odnosno od tri mjeseca do pet godina ako postoji element prisile (st. 2.), dok u st. 3. propisuje strožu sankciju, u rasponu od jedne godine do deset godina zatvora, ako je kazneno djelo počinjeno prema djetetu ili maloljetnoj osobi.

Sličan je slučaj i s člankom 213. Kaznenog zakona: *Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe*. Članak 213. st. 1. Kaznenog zakona propisuje da će se roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba koja grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta ili maloljetne osobe kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. Ista kazna propisana je i u slučaju kad roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba zlostavlja dijete ili maloljetnu osobu, prisili je na rad koji ne odgovara njezinoj životnoj dobi ili na pretjerani rad ili na prosjačenje ili je iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njezin razvitak. Kvalificirani oblik ovog kaznenog djela postoji ukoliko je navedenim ponašanjem prouzročena teška tjelesna ozljeda djeteta ili maloljetne osobe ili mu je teško narušeno zdravlje ili se dijete ili maloljetna osoba odala prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, za što je propisana kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca do pet godina.

Trenutačno se radi na Nacrtu novog kaznenog zakona, za koji se očekuje da će biti upućen na raspravu u Hrvatski sabor u ljeto 2010. godine. Preostaje nam vidjeti hoće li to donijeti bilo kakve izmjene odredbi koje se odnose na trgovanje ljudima.

²⁹ Suzbijanje trgovanje ljudima. Luka Mađerić, Hrvatska pravna revija 10/08. Dio 5.

Radno iskorištavanje sadržano je u članku 114. Kaznenog zakona – povreda prava na rad i drugih prava iz rada. Prisila je sadržana u članku 128. Kaznenog zakona te može biti povezana s nekim drugim kaznenim djelom.

Hrvatski Zakon o radu (NN 149/09) propisuje zakonske uvjete koji uređuju radni odnos, čime se isključuje mogućnost radnog iskorištavanja (članak 5.):

- (1) Poslodavac je obavezan u radnom odnosu radniku dati posao te mu za obavljene radove isplatiti plaću, a radnik je obavezan prema uputama poslodavca, danim u skladu s naravi i vrstom rada, osobno obavljati preuzeti posao.
- (2) Poslodavac ima pravo pobliže odrediti mjesto i način obavljanja rada, poštujući pri tome prava i dostojanstvo radnika.
- (3) Poslodavac je dužan osigurati radniku uvjete za rad na siguran način i na način koji ne ugrožava zdravlje radnika, u skladu s posebnim zakonom i drugim propisima.
- (4) Zabranjena je izravna ili neizravna diskriminacija na području rada i radnih uvjeta, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju, napredovanju, profesionalnom usmjeravanju, stručnom osposobljavanju i usavršavanju te prekvalifikaciji, sukladno posebnim zakonima.
- (5) Poslodavac je dužan zaštititi dostojanstvo radnika za vrijeme obavljanja posla od postupanja nadređenih, suradnika i osoba s kojima radnik redovito dolazi u doticaj u obavljanju svojih poslova, ako je takvo postupanje neželjeno i u suprotnosti s posebnim zakonima.

Osim toga, Zakon o radu (NN 149/09) sadrži i odredbe o zaštiti dostojanstva radnika (čl. 130.) te o zabrani diskriminacije po osnovama određenim ustavom RH, Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN 85/09) i Zakonom o ravnopravnosti spolova (NN 82/09).

Novi Zakon o radu (NN, br. 149/09) donesen je u prosincu 2009. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 2010. godine. Članci 17.–20. donose odredbe o radu maloljetnika.

Osim odredaba o kažnjavanju trgovaca ljudima općenito, hrvatski Kazneni zakon ne sadrži posebne odredbe o kažnjavanju osoba koje se bave radnim iskorištavanjem drugih osoba.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.–2010. sadrži posebne mjere za promicanje ravnopravnosti spolova, a između ostalog sadrži i mjere za suzbijanje trgovanja ljudima.

(Poglavlje 5. Nasilje nad ženama):

5.2.7. Ratificirat će se Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima.

Nositelji: Ured za ljudska prava/Vlada Republike Hrvatske, Hrvatski sabor. Rok provedbe: 2006.

5.2.8. Nastavit će se provedba mjera iz godišnjih Operativnih planova za suzbijanje trgovanja ljudima.

Nositelji: Ured za ljudska prava, nadležna tijela državne uprave, u suradnji s udrugama. Rok provedbe: 2008.

5.2.9. Provodit će se javne kampanje radi informiranja društvene zajednice i podizanja javne svijesti o pojavi, problemima i načinima sprječavanja trgovanja ljudima i prostitucije.

Nositelji: Ured za ljudska prava, u suradnji s udrugama. Rok provedbe: 2006.–2010.

Trgovanje ljudima posebna je tema i u **Nacionalnom programu zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine**. Konkretno, taj dokument utvrđuje sljedeće³⁰:

115. Cilj: Razvijati i nadograđivati suradnju tijela državne uprave i organizacija civilnoga društva na području suzbijanja trgovanja ljudima.

115.1. Mjera: Izraditi i sklopiti Memorandum o razumijevanju između Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske i organizacija civilnoga društva koje se bave problematikom suzbijanja trgovanja ljudima.

Nositelj: Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske. Rok: 2008.

116. Cilj: Učinkovitije procesuiranje počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima.

116.1. Mjera: Organizirati seminare i radionice za suce i državne odvjetnike o kaznenom djelu iz članka 175. "trgovanje ljudima i ropstvo", Kaznenog zakona.

Nositelj: Ministarstvo pravosuđa: Pravosudna akademija. Rok: 2008.–2011.

117. Cilj: Podići javnu svijest mladih ljudi o fenomenu trgovanja ljudima.

117.1. Mjera: Organizirati seminare za učenike i studente o fenomenu trgovanja ljudima.

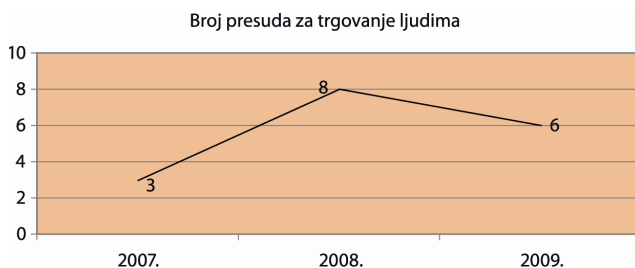
Nositelj: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Rok: 2008.–2011.

³⁰ Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine, str. 88.

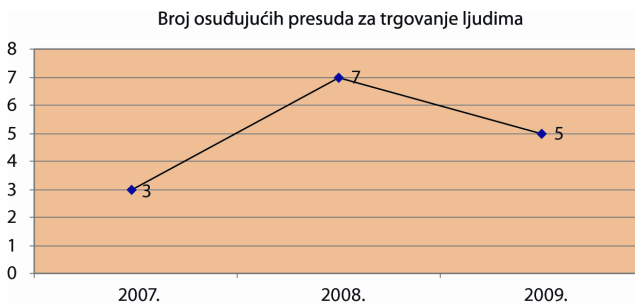
Sljedeće podatke o presudama izrečenim u posljednje tri godine za kaznena djela trgovanja ljudima osigurao je Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske. Uočljivo je smanjenje broja osoba protiv kojih su podnesene prijave radi trgovanja ljudima.

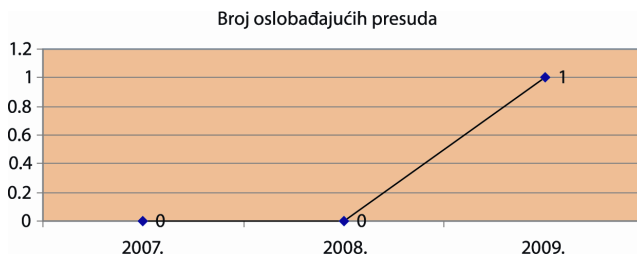
Izvor: Ured za ljudska prava

Izvor: Ured za ljudska prava

Izvor: Ured za ljudska prava

Izvor: Ured za ljudska prava

Na međunarodnoj razini postoji velik broj dokumenata koji osuđuju prisilni rad i radno iskorištavanje. Kratak (nepotpun) popis najvažnijih dokumenata nalazi se na kraju ove publikacije. Republika Hrvatska je ratificirala sljedeće međunarodne konvencije:

- C29 Konvenciju o prisilnom radu, 1930. godine
- C105 Konvenciju o ukidanju prisilnog rada, 1957. godine
- C182 Konvenciju o najgorim oblicima dječjeg rada, 1999. godine
- Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (CETS No.: 197).

Upravo Konvencija o prisilnom radu, C29, daje najšire korištenu definiciju prisilnog rada (vidi str. 13 ove procjene).

V. Zakonodavna osnova u Europskoj uniji

Europski se dan borbe protiv trgovanja ljudima na području EU-a i u Republici Hrvatskoj obilježava 18. listopada svake godine, počevši od 18. listopada 2007. godine. Taj dan predstavlja priliku za podizanje svijesti o potrebi za boljom politikom usmjerenom prema sprječavanju i suzbijanju trgovanja ljudima. Prvi Europski dan borbe protiv trgovanja ljudima organiziran je pod motom „Vrijeme za akciju“, kako bi se naglasila potreba za djelotvornijim inicijativama.

Prioritet za 2007. godinu i prvi Europski dan borbe protiv trgovanja ljudima bila je identifikacija žrtava. Konkretno, službe Opće uprave za pravosuđe, slobodu i sigurnost (JLS) predstavile su „Preporuke o identifikaciji žrtava trgovanja ljudima i njihovom upućivanju na nadležne službe“. Preporuke pozivaju na uspostavu nacionalnog mehanizma usmjerenog prema ranoj identifikaciji žrtava i pružanju pomoći žrtvama, a na temelju bliske suradnje između vlada i organizacija civilnog društva. U zaključcima koje je 8. i 9. studenog 2007. godine usvojilo Vijeće ministara pravosuđa i unutarnjih poslova Preporuke su primljene na znanje.

Na razini Europske unije donesen je određen broj dokumenata koji se bave pitanjem trgovanja ljudima. **Okvirna odluka Vijeća od 19. srpnja 2002. o suzbijanju trgovanja ljudima** (2002/629/JHA - OJ 2002/L 203/1, 1. 8. 2002) donosi mjere kojima je cilj osigurati približavanje nacionalnih kaznenih zakona s obzirom na definiciju kaznenih djela, kazne, nadležnost i kazneni progon te zaštitu žrtava i pomoć koja im se pruža. Ova Okvirna odluka ključan je dokument budući da

“gotovo u cijelosti preuzima sveobuhvatnu definiciju trgovanja ljudima iz Protokola iz Palermo, te se na taj način na razini EU-a počinju uvažavati i drugi oblici iskorištavanja žrtava osim seksualnog iskorištavanja.”³¹

³¹ Suzbijanje trgovanja ljudima. Luka Mađerić, Hrvatska pravna revija 10/08, Dio 3.

Nova Okvirna odluka koju je Europsko Vijeće donijelo u studenom 2009. godine će postati osnovom za Direktivu o suzbijanju trgovanja ljudima.³² Okvirna odluka ponovno slijedi definiciju sadržanu u članku 3. Protokola iz Palerma i "poštuje načela prepoznata u Povelji o temeljnim pravima Europske unije"³³. Članak 5. Povelje izričito navodi:

Zabrana ropstva i prisilnog rada

1. Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu.
2. Ni od koga se ne smije zahtijevati da obavlja prisilni ili obvezni posao.
3. Zabranjeno je trgovanje ljudima.

Direktiva Vijeća 2004/81/EC od 29. travnja 2004. o odobrenju boravka izdanome državljanima trećih država koji su žrtve trgovanja ljudima ili im je pružena pomoć za ilegalnu imigraciju, a surađuju s nadležnim tijelima (OJ 2004/L 261, 6. 8. 2004) utvrđuje obvezu država članica da žrtvama trgovanja ljudima osiguraju razdoblje refleksije i boravišni status, uz povezane mjere pomoći i podrške.

Plan Vijeća EU-a o najboljim praksama, standardima i postupcima u suzbijanju i sprječavanju trgovanja ljudima (OJ 2005/C 311/1, 9. 12. 2005) propisuje aktivnosti koje trebaju provoditi države članice, Komisija i druga tijela EU-a u odnosu na koordiniranje djelovanja u Europskoj uniji, utvrđivanje razmjera problema, sprječavanje, smanjenje potražnje, istragu i kazneni progon, zaštitu žrtava trgovanja ljudima i podršku žrtvama trgovanja ljudima, povratak i reintegraciju, vanjske odnose.

Taj plan djelovanja navodi:

(iv) Trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja zahtijeva nove vrste specijalizacije i suradnje s partnerima, npr. agencijama odgovornima za kontrolu uvjeta rada i financijske istrage vezane uz nezakonit rad.³⁴

Članak 32. Povelje o temeljnim pravima izričito se bavi iskorištavanjem djece. Povelja o temeljnim pravima postala je sastavni dio Lisabonskog ugovora, koji je stupio na snagu 1. prosinca 2009., što znači da je Povelja konačno postala pravno obvezujuća.

³² Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on preventing and combating trafficking in human beings, and protecting victims, repealing Framework Decision 2002/629/JHA. Brussels, 29.3.2010

³³ Nova Okvirna odluka, 2009/0050 (CNS).

³⁴ Plan djelovanja EU-a, str. 2.

VI. Subjekti uključeni u borbu protiv trgovanja ljudima radi radnog iskorištavanja

U Republici Hrvatskoj su policijski službenici ovlašteni podnositi prijave u slučaju sumnje u postojanje žrtve trgovanja ljudima. U skladu s Protokolom o identifikaciji, jedino su oni ovlašteni provoditi službenu identifikaciju. Operativni tim potom dodjeljuje status „žrtve trgovanja ljudima“.³⁵

Policijski službenici također nadziru rad stranaca u Republici Hrvatskoj u skladu s odredbama članaka 197.–199. Zakona o strancima (NN br. 79/07). Upravo u okviru te nadležnosti – nadziranja rada stranaca – službenici Ministarstva unutarnjih poslova udružuju snage s Državnim inspektoratom u otkrivanju slučajeva nezakonitog zapošljavanja. Inspektori rada često su prvi koji dolaze u kontakt s potencijalnim žrtvama radnog iskorištavanja na različitim lokacijama gdje provode inspekcije te mogu obavijestiti policiju ako sumnjaju da se radi o žrtvi trgovanja ljudima. Jedna od preporuka Izvešća skupine stručnjaka EU-a za trgovanje ljudima iz prosinca 2004. godine poziva na

“podizanje svijesti i izobrazbu o standardima rada i povezanosti osoba odgovornih za politike rada, uključujući tvorce politika, poslodavce, sindikate i inspektore rada, s trgovanjem ljudima. Uvijek bi trebalo razmotriti uključivanje tih subjekata u inicijative suzbijanja trgovanja ljudima; provedbu radnih standarda od strane inspekcija rada te, ako je potrebno, i primjenu upravnih i kaznenih sankcija.”³⁶

Sukladno važećem Zakonu o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, USKOK je, između ostalog, nadležan za obavljanje poslova državnog odvjetništva u predmetima kaznenih djela udruživanja za počinjenje kaznenih djela iz članka 333. Kaznenog zakona, uključujući pritom i kazneno djelo „trgovanja ljudima i ropstvo“ ako je počinjeno u

³⁵ Zakon o strancima, članci 68.–71.

³⁶ Izvešće skupine stručnjaka, 22. 12. 2004. godine, str.19.

sastavu grupe ili zločinačke organizacije, ako je počinjeno u odnosu na veći broj osoba ili ako je prouzročena smrt jedne ili više osoba (članak 175. st. 3. KZ-a). Kao nastavak harmonizacije rada policije s Državnim odvjetništvom, ponajprije USKOK-om, 2008. godine osnovan je Policijski nacionalni ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, u čijoj je nadležnosti i suzbijanje trgovanja ljudima.

U odnosu na učinkovitu identifikaciju potencijalnih žrtava trgovanja ljudima, važno je da svi mjerodavni subjekti budu svjesni alata za prepoznavanje slučaja potencijalne žrtve trgovanja ljudima:

“Kako bi se osigurala ispravna identifikacija žrtava trgovanja ljudima, svi uključeni subjekti – vladina tijela, policija, nevladine udruge, lokalne organizacije socijalne skrbi, sindikati, inspekcija rada i druge agencije vezane uz područje rada – trebali bi proći kroz izobrazbu te bi trebalo uspostaviti referalne sustave.”³⁷

Republika Hrvatska je 5. rujna 2007. godine ratificirala Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (br. 197), koja predstavlja ključni dokument, a na snagu je stupila 1. veljače 2008. godine.

Određen broj zemalja trenutačno pokušava na učinkovit način pristupiti problemu trgovanja ljudima radi radnog iskorištavanja, s ciljem zaštite prava i dostojanstva potencijalnih i identificiranih žrtava. Tom je pitanju bila posvećena i konferencija pod nazivom LABOREX10, održana u Nizozemskoj 1.i 2. veljače 2010. godine, na kojoj su se okupile 22 države zainteresirane za ovo pitanje i aktivne na tom području. Neki od praktičnih ishoda ove konferencije jesu uzimanje u obzir okolnosti zaposlenja i/ili sustava prava socijalne sigurnosti zaposlenika, za razliku od isključivog oslanjanja na odredbe migracijskog prava. Uz to, predlaže se da se osiguraju izobrazbe na temu identifikacije žrtava, i to zajednički za službenike inspekcije, državne odvjetnike i istražitelje, kako bi se omogućila rasprava među tim skupinama.

³⁷ Ibid. str. 13

VII. Prikaz četiriju slučajeva trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja

U narednom poglavlju bit će predstavljena četiri slučaja radnog iskorištavanja u Republici Hrvatskoj. Nakon što su identificirane, sve su četiri žrtve trgovanja ljudima prihvatile program pomoći i zaštite za žrtve trgovanja ljudima i neko su vrijeme bile smještene u Nacionalnom skloništu za odrasle žrtve trgovanja ljudima, gdje im je pružena sva potrebna skrb kako bi im se omogućio oporavak i reintegracija u društvo. Slučajevi su prikazani iz perspektive djelatnika organizacije zadužene za pružanje pomoći koji je izravno radio s osobama, žrtvama trgovanja ljudima.

Slučaj 1.

S. B. je mladić iz Bosne i Hercegovine. U mjestu gdje je živio bilo mu je jako loše jer su uvjeti života bili teški. Još je od dvanaeste godine obavljao je naporne fizičke poslove da bi preživio, ali, kako navodi, to mu nije teško padalo. Početkom 2008. godine odlučio je na poziv prijatelja O. K.-a doći u Hrvatsku kako bi na njegovu imanju radio kao pastir i čuvao ovce, a dogovarali su se i za druge poslove u budućnosti kad se za tim ukaže potreba. Prijatelj mu je poslao 100 eura za troškove puta iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku, koje mu je S. B. kasnije morao vratiti. Kako nakon dva mjeseca rada S. B. nije dobio dogovoreni iznos, odlučio se vratiti kući u Bosnu. Nakon nekog vremena O. K. je ponovno kontaktirao s njim i zamolio da opet dođe kod njega na imanje da mu pomogne u čuvanju ovaca, te je obećao da će mu isplatiti i novce koji mu je dugovao. I ovaj mu je put poslao 100 eura za putne troškove, nakon čega je S. B. krenuo na put. Kad je došao u Hrvatsku, na kolodvoru ga je dočekao prijateljev brat, što je S. B.-u bilo neobično. Prvih mjesec dana zaista je čuvao ovce, a onda se uvjerio u to da nešto nije u redu. Oduzeli su mu putovnicu i ponovno nije dobio novac za obavljani posao. Cijelo je vrijeme bio pod nadzorom i nikamo nije

mogao otići sam. Bio je smješten u neljudskim uvjetima – bez vode, struje i sanitarnog čvora. Hranu je dobivao samo povremeno. S vremenom su ga počeli psihički i fizički zlostavljati. Nekoliko je puta bio pretučen. Nakon toga odlučio je uzeti svoje dokumente. Nakon nekoliko dana dobio je dokumente, ali ne i novce. O. K. mu je počeo prijetiti da će ga ubiti, pa je S. B. odlučio sve prijaviti policiji. Nakon što je sve ispričao policiji, iniciran je program pomoći i zaštite, te je S. B. nekoliko mjeseci proveo u Skloništu za odrasle žrtve trgovanja ljudima, gdje se dobro oporavio te je vraćen svojoj obitelji u Bosnu i Hercegovinu kad su za povratak ostvareni uvjeti.

Slučaj 2.

E. H. je državljanin Bosne i Hercegovine, sniženih mentalnih sposobnosti, živio je sa svojom obitelji – ocem i majkom – u izuzetno teškim uvjetima siromaštva.

U proljeće 2007. godine na njegovu adresu dolaze muškarac A. H. i njegova supruga, koji žive u Hrvatskoj i bave se stočarstvom. Tražili su osobu koja bi htjela raditi na njihovu imanju i čuvati stoku. A. H. se dogovorio s ocem E. H.-a da će mu ga dati u najam i za to dobiti sto konvertibilnih maraka. Majka se s tim nije slagala i nije htjela da E. H. ide raditi za A. H.-a, a ni on sam nije htio otići jer se bojao takvog života i odvajanja od obitelji. Ali kako je bio svjestan da nije završio nikakvu školu i da nema previše prilike za pronalaženje drugog posla, tako je ipak otišao s njima. Njegov je otac dao njegovu putovnicu i osobnu iskaznicu A. H.-u u ruke i rekao mu da ih ne daje E. H.-u. U Hrvatsku su ušli legalno, preko graničnog prijelaza.

Po dolasku na farmu E. H. je odmah je počeo raditi – čistio je torove u kojima su bile ovce, hranio i pójio ovce te radio sve što bi mu A. H. zapovjedio.

Tijekom boravka na farmi spavao je u pomoćnoj prostoriji pokraj obiteljske kuće, bez grijanja i sanitarnog čvora, pa se tako tijekom cijelog boravka na farmi nije ni jednom okupao niti je na bilo koji drugi način održavao osobnu higijenu. Hranio se povremeno, ostacima hrane koje bi dobio nakon objeda poslodavaca. Kod A. H.-a je boravio tri mjeseca, a tijekom tog razdoblja nekoliko je puta fizički zlostavljan – pogotovo kad je izgubio ovcu. A. H. je tada počeo vikati na njega, govoriti da je nesposoban i da će ga svaki put kad mu se to dogodi dobro istući. Budući da izgubljene ovce nisu pronađene, A. H. je E. H.-a odlučio vratiti ocu u Bosnu.

U proljeće 2008. u E. H.-ovu kuću dolazi čovjek R., koji je živio također u Hrvatskoj, a imao je farmu u blizini A. H.-ove farme. I on je tražio osobu koja bi čuvala njegove ovce, pa je otac E. H.-a ponovno pristao dati u najam za sto konvertibilnih maraka. R. je u ruke dobio njegovu putovnicu i osobnu iskaznicu. Kad su došli na farmu, R. ga je smjestio u pomoćnu prostoriju kuće, tj. u ostavu bez grijanja i sanitarija. R. je imao dva sina, koji su E. H.-a često maltretirali i tjerali ga da čisti goleme torove za ovce. Njegov radni dan izgledao je ovako: s čuvanjem ovaca počeo bi rano ujutro, a to bi potrajalo sve do kasno uvečer, pojiu ih je i dohranjivao, a po dotjerivanju ovaca na farmu nakon što bi se smračilo, još bi do dugo u noć čistio torove u kojima borave ovce. Treba napomenuti da je u ostavi kuće boravio samo neko vrijeme, do proljeća, nakon čega je istjeran u kamp-kućicu koja se nalazila u polju gdje je čuvao ovce. Iako je bilo proljeće, još je uvijek bilo jako hladno, s temperaturama koje bi se noću spuštale i ispod nule. U kamp-kućici nije bilo grijanja ni bilo kakvih pokrivača, pa se pokrивao samo sa starom odjećom. Tijekom boravka kod R.-a E. H. se samo jednom smio okupati jer je R. govorio da je voda jako skupa. Često su mu A. H. i R. govorili da ne čuva ovce blizu ceste jer bi ga mogla vidjeti policija koja će ga zatim privesti i maltretirati te da više neće vidjeti svoju majku. To je shvatio ozbiljno, te je ovce čuvao isključivo u brdima gdje ljudi nisu previše zalazili. Nekoliko je puta molio A. H.-a i R.-a da mu vrate putovnicu i osobnu iskaznicu jer se htio vratiti kući, ali oni na to nisu pristali.

Kod R.-a je ostao sve dok ga policija nije pronašla i ponudila mu svu potrebnu pomoć, koju je i prihvatio. Pristao je otići u Sklonište za odrasle žrtve trgovanja ljudima, gdje mu je pružena sva potrebna skrb i u kojem je ostao sve dok mu nije organiziran siguran povratak u Bosnu i Hercegovinu.

Slučaj 3.

U ovom slučaju radi se o N. L.-u, hrvatskom državljaninu koji je bio iskorištavan na području Republike Hrvatske, u Slavoniji.

Kad je imao godinu ili dvije, umro mu je otac. Nakon osam godina umrla mu je i majka. Njegov stariji brat i on ostali su sami u obiteljskoj kući. Da bi mogli preživjeti, zaposlio se već nakon sedmog razreda osnovne škole, tako da osnovnu školu nikad nije završio. Zarađivao je pomažući

mještanima u šumi, čisteći svinjce, hraneći stoku i slično. Brat mu je bio zaposlen kratko vrijeme, a onda je dobio otkaz. Živjeli su vrlo teško. Nedugo nakon toga započeo je rat. Godine 1994. saznao je da mu je brat ubijen u ratu, a on je ostao posve sam. Ostao je živjeti u svojoj kući te je i dalje pomagao sumještanima zarađujući tako ponešto za život.

Godine 2005. jedan znanac iz sela predložio mu je da se doseli u kuću njegova oca i da za njih obavlja poljoprivredne poslove i čuva ovce, kojih je bilo 300 ili 400. N. L. je na to pristao. Osim što je čuvao stoku, vozio je gnoj, skupljao sijeno, obavljao poslove tijekom sjetve, odnosno žetve, kao i sve ostale poslove vezane uz poljoprivredu. Pristao je na to da se odseli k njima jer je smatrao da će mu tako biti mnogo jednostavnije raditi, a bit će mu osigurani prehrana i smještaj bolji od onoga koji je imao u svojoj kući, koja je bila vrlo trošna, bez prozora, vode, struje i grijanja. Smjestili su ga u prostoriju blizu štale u kojoj su bile krave. U toj su prostoriji bila dva kreveta, tako da su s njim povremeno boravili i drugi radnici, koji uglavnom nisu dugo ostajali. Njegov radni dan počinjao je rano u zoru, oko četiri sata. Odmah bi započeo s čišćenjem štale i hranjenjem ovaca koje su bile u torovima oko kuće. Od gazdarice bi dobio oskudan doručak, koji bi morao brzo pojesti, a često bi mu to bila jedina hrana do kasno navečer, kad bi se vratio s polja i dobio ostatke njihove večere. U dvije godine, koliko je boravio kod svojih poslodavaca, kupili su mu dvije trenirke, nešto čarapa i donjeg rublja. Od novaca nije dobivao gotovo ništa, povremeno 10 do 15 kuna, koje je trošio potajno, da ga oni ne vide.

Situacija se pogoršala dolaskom starijeg sina D. Š.-a iz Srbije. Njega se N. L. bojao jer je čuo da je sklon tučnjavama, agresivan i da je činio razna zlodjela na području Srbije i Baranje. On ga nikad nije zvao imenom, nego isključivo pogrdnim nazivima kao "pacov", "đubran" ili "crklanac". Prema njemu je D. Š. stalno bio drzak i bezobrazan, a bez njegova nadzora N. L. nikad nikuda nije mogao otići. U nekoliko navrata D. Š. ga je istukao, a za razlog ga N. L. nije pitao jer se bojao. Njegovu je putovnicu D. Š. držao uvijek kod sebe. Kad ga je jednom prilikom N. L. zamolio da mu isplati njegov novac (a radilo se o svoti od oko 1000 do 1500 kuna), govoreći da mu treba za hranu, D. Š. je odgovorio da nije baš siguran da je on to zaradio. Rekao je da njegovu zaradu stavlja na štednu knjižicu, što naravno nije bila istina. Nakon otprilike mjesec dana pošto što ga je D. Š. išamarao,

N. L. je odlučio otići od poslodavaca zbog straha da ga D. Š. ponovno ne bi fizički zlostavljao. Jedne se večeri iskrao iz kuće i otišao u svoju rodnju kuću u kojoj nije bio posljednje dvije godine. Tamo je prespavao te potom ujutro otišao susjedima i ostao kod njih neko vrijeme. D. Š. ga je pokušavao pronaći u nekoliko navrata, ali mu ti nije uspjelo.

Potom je N. L. odlučio sve prijaviti policiji i podnijeti kaznenu prijavu protiv D. Š.-a. Policija je, čuvši njegovu priču, zaključila o čemu je riječ te je inicirala program pomoći i zaštite za žrtve trgovanja ljudima, koji je N. L. prihvatio.

Slučaj 4.

S. K. je hrvatski državljanin, identificiran kao žrtva trgovanja ljudima na području Zagreba. Njegova nam priča kazuje kako i poznanici, odnosno navodni prijatelji, mogu postati našim izrabljivačima.

Živio je s roditeljima, bakom i četiri godine mlađim bratom u Bjelovaru. Kad je S. K. imao sedam godina, njegova je majka dobila moždani udar, zbog čega je nakon toga često bila u bolnici. Zbog njene se bolesti o njemu i bratu brinula baka. Otac je bio strog, bio je vojno lice, pa je i kod kuće primjenjivao odgojne metode koje je naučio u vojsci. Često ih je fizički kažnjavao, a vikanje i omalovažavanje bili su svakodnevni. Zbog svoje bolesti i majka je bila nervozna, pa bi brzo "planula", tako da ih je i ona svakodnevno tukla zbog i najmanje sitnice. Kad je S. K. imao osam godina, preselili su se u Zagreb, gdje su nekoliko puta mijenjali stan, a djeca i školu. Kako je oduvijek bio povučen, S. K. je teško uspostavljao prijateljstva, a situacija ni danas nije puno bolja. Majka je preminula 1986. godine, a dvije godine kasnije i baka. U to je vrijeme S. K. studirao. On i brat ostali su živjeti s ocem, no otac se ubrzo ponovno oženio i odselio u drugi grad. Nakon nekoliko godina S. K.-ov je otac počinio samoubojstvo, a on je naslijedio stan u kojem je živio s bratom. Brat se uskoro odselio i oženio. Iako su u dobrim odnosima, nikad nisu održavali redovne kontakte.

Još otkako se otac preselio, a da bih preživio i platio režije, počeo je raditi poslove koji nisu odgovarali njegovu obrazovnom statusu. Većinom je radio po ugostiteljskim objektima razne pomoćne poslove i raznosio letke po gradu. Tada je, sa samo jednim ispitom preostalim do završetka studija,

prekinuo i studiranje. Nakon toga je godinama obavljao te slabo plaćene poslove i jedva krpao kraj s krajem.

Jednom je prilikom susreo prijatelja iz školskih dana koji mu je ponudio posao u njegovoj autopraonici. Kako je u tom trenutku bio bez posla, a neplaćeni su se računi gomilali, bio je presretan i odmah je prihvatio njegovu ponudu. Nakon nekog vremena gazda ga je počeo uvjeravati da mu je stan u lošem stanju i da bi ga trebalo renovirati. Ponudio mu je pomoć oko organiziranja i financiranja radova, a posuđeni mu je novac trebao vratiti radeći kod njega. S. K. je podigao hipoteku i novac predao gazdi koji se brinuo o preuređenju. Za to je vrijeme živio kod njega na tavanu, spavajući na madracu. To su bili goli zidovi s prozorima, a vrata i grijanja nije bilo. Posebno mu je teško bilo tijekom zime. Gazda ga je ubrzo počeo tući i vrijeđati. Nikad mu ništa nije platio. Nije mu davao ni hranu, no gazdina mu se žena povremeno smilovala pa bi mu donijela nekakav sendvič. Fizičko zlostavljanje postalo je neizdrživo. Gazda bi povremeno gasio cigarete na njemu ili bi ga skinuo dogola i u praonici prao mlazom hladne vode dok bi ga on i njegov sin vrijeđali i ismijavali. S. K. se odmalena bojava pasa, a gazda je to znao. Zato je često dovodio svog psa i huškao ga na njega. Nekoliko mu je puta prislonio repetirani pištolj uz glavu. On mu se nikad fizički nije suprotstavio, nego je podnosio zlostavljanje i ponižavanje koje je bilo svakodnevno.

Svi su ga pitali zašto nije pobjegao ili pozvao pomoć, jer je povremeno smio otići do prodavaonice, no S. K. se nije usuđivao to napraviti jer gazda nije prijetio samo njemu, već je prijetio da će ubiti i njegova trogodišnjeg nećaka. Više od godinu dana živio je u strahu, sve dok netko od susjeda nije pozvao policiju. Nakon što ga je policija identificirala kao žrtvu trgovanja ljudima, S. K. je prihvatio ponuđeni program pomoći i zaštite za žrtve trgovanja ljudima, pa mu je pružena opsežna stručna pomoć i tretman.

Navedeni slučajevi trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja u Republici Hrvatskoj pobliže opisuju dinamiku trgovanja ljudima – od načina na koji se žrtve odabiru i angažiraju za određeni posao, preko samog iskorištavanja, pa do rješavanja situacije radnog iskorištavanja, tj. do izlaska iz nje.

VIII. Zaključci i preporuke

Cilj je ove procjene sagledati stanje vezano za trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj na početku 2010. godine, u vrijeme kad je Republika Hrvatska već mnogo postigla u svojoj borbi protiv trgovanja ljudima i nalazi se na pragu Europske unije. U procjeni se posebno težište stavlja na trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, što predstavlja pojavu za koju se očekuje da će ubuduće još više rasti. Podaci sadržani u procjeni prikupljeni su od relevantnih institucija za 2007., 2008. i 2009. godinu, a osiguran je i širok pregled literature na tu temu. Namjera je bila da ova procjene posluži kao referentni alat osobama praktično uključenim u napore oko suzbijanja trgovanja ljudima.

Iako podaci o osobama koje su žrtve trgovanja ljudima radi radnog iskorištavanja trenutačno ne bilježe visoke brojeve, primjećuje se trend povećanja, kao što to pokazuje i ova procjena. Ovom se procjenom željelo utvrditi postoje li u Republici Hrvatskoj raspoloživi podaci o osobama kojima se trguje radi radnog iskorištavanja te posebice utvrditi je li takve slučajeve otkrio Državni inspektorat. Odgovor dobiven od Državnog inspektorata – da se ne smatra da postoji veza između nezakonitog zapošljavanja i radnog iskorištavanja – ukazuje na moguće praznine u institucionalnom odgovoru na trgovanje ljudima. I u literaturi je teško razlikovati prisilni rad, nezakonito zapošljavanje i trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja, a u praksi je to još teže. Ipak, kao što pokazuje ova procjena, te su tri pojave povezane i bilo bi korisno organizirati daljnju izobrazbu državnih službenika da bi mogli prepoznavati i rješavati takve slučajeve.

S druge strane, podaci koje su osigurali Državni inspektorat i Ministarstvo unutarnjih poslova o broju stranaca zatečenih u nezakonitom radu pokazuju izražen trend smanjenja. Jedan od razloga za to mogla bi biti gospodarska kriza 2009. godine, uslijed koje se manji broj ljudi odlučio

preseliti radi zapošljavanja, pa čak i nezakonitog. Bilo bi zanimljivo pratiti trend i u 2010. godini. To bi također mogao biti pokazatelj ojačanih kapaciteta kako policije tako i državnog inspektorata, što bi moglo obeshrabriti potencijalne nezakonite radnike. Još jedan trend koji je vidljiv u usporedbi (vidi procjenu) podataka Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog inspektorata jest razlika u brojevima o kojima izvješćuju te dvije institucije.

1. Daljnja istraživanja u ovom sektoru

Moguće je provesti daljnja istraživanja o ponudi strane radne snage u pojedinim sektorima (kao što su turizam, poljoprivreda i građevinarstvo) kako bi se obuhvatile mogućnosti zakonskog zapošljavanja stranaca s ciljem izbjegavanja slučajeva radnog iskorištavanja. Sličnu je studiju već provela Misija IOM-a na području brodograđevne industrije.³⁸ Uzimajući u obzir kvote koje Vlada Republike Hrvatske odobrava za strane radnike, a koje se utvrđuju svake godine, kao i stvarnu potražnju na tržištu rada, sveobuhvatna analiza situacije omogućila bi bolje povezivanje ponude i potražnje za stranim radnicima.

2. Potrebna daljnja senzibilizacija relevantnih subjekata

Trgovanje ljudima radi radnog iskorištavanja područje je u kojem relevantni subjekti trebaju daljnju izobrazbu. Smještanje ove pojave u širi kontekst trgovanja ljudima općenito i uvjeta iskorištavanja te jačanje suradnje svih subjekata čije su nadležnosti povezane s ovim pitanjem zahtijevaju daljnje napore te ciljane mjere izgradnje kapaciteta, kao što su podizanje svijesti i kontinuirana izobrazba. Takve bi se mjere trebale konkretno usredotočiti na pitanja „nezakonitog zapošljavanja“ i na poveznice između nezakonitog zapošljavanja i radnog iskorištavanja. Uzimajući u obzir činjenicu da inspektori rada smatraju da dosad nisu imali ni jedan slučaj trgovanja ljudima, bilo bi potrebno posvetiti posebnu pozornost pokazateljima za identifikaciju žrtava trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja.

³⁸ Cross-Border Labour Migration Flows Croatia-Italy: Focus On Shipbuilding. Misija IOM-a u Republici Hrvatskoj, 2005.

3. Podržati razmjenu informacija i povjerenje na nacionalnoj međuinstitucionalnoj razini kako bi se poboljšala i pojednostavnila suradnja među institucijama

U Republici Hrvatskoj je određen broj različitih institucija uključen u sustav suzbijanja trgovanja ljudima. Iako je podjela nadležnosti među tim institucijama razmjerno jasna, potrebno je dodatno pojednostavniti njihovu svakodnevnu suradnju, posebice kad se radi o trgovanju ljudima u svrhu radnog iskorištavanja. Takve mjere uključuju, između ostalog, zajedničke interdisciplinarne inicijative izgradnje kapaciteta za predstavnike različitih institucija, zajedničke priručnike za izobrazbu pisane jezikom koji je svima razumljiv i zajedničke pokazatelje. Uzimajući u obzir konkretne zadaće svake od institucija, naponi će se usredotočiti na daljnje poboljšanje postojeće suradnje između Državnog inspektorata i Ministarstva unutarnjih poslova na središnjoj i lokalnoj razini.

4. Trebalo bi nastaviti jačati regionalnu suradnju sa susjednim državama

Budući da veći broj identificiranih osoba, žrtava trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, dolazi iz Bosne i Hercegovine, a u manjoj mjeri iz Srbije, očito je da se protiv ove pojave moguće boriti samo ostvarivanjem koordiniranih i ciljanih prekograničnih napora. Usklađene regionalne politike među susjednim zemljama i jednako razumijevanje razmjera problema mogu u velikoj mjeri pridonijeti naporima svake pojedine države. Analiza gospodarskog sektora, u kojem je najveća zastupljenost stranih radnika, poboljšala bi koordinaciju među državama u tom pitanju.

5. Podizanje svijesti u društvu o trgovanju ljudima u svrhu radnog iskorištavanja

Prema javnom mišljenju u Republici Hrvatskoj, trgovanje ljudima radi seksualnog iskorištavanja još uvijek je najprepoznatljiviji i najpoznatiji oblik trgovanja ljudima. Kao što je ova procjena pokazala, trgovanje ljudima u svrhu radnog iskorištavanja predstavlja trend koji je trenutačno u porastu. Iz tog je razloga važno informirati i educirati javnost i o toj vrsti iskorištavanja. Takvo podizanje svijesti pridonijet će učinkovitijim naporima u suzbijanju trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja.

6. Daljnje poboljšanje i provedba postojećih zakona

Hrvatsko je zakonodavstvo donijelo veći broj izmjena i dopuna u kojima se uzimaju u obzir najnoviji međunarodni i europski dokumenti. Stoga je zakonodavna osnova u Republici Hrvatskoj solidna i primjerena za pružanje odgovora na izazove koje postavlja višeslojni problem trgovanja ljudima.³⁹ Pojačana i dosljedna provedba tih važećih zakona predstavlja sljedeći korak, baš kao i trajno unaprjeđivanje i daljnja specijalizacija zakonodavstva s ciljem postizanja još veće učinkovitosti. Poboljšanje izobrazbe za suce i državne odvjetnike također je opcija za održavanje znanja stručnjaka o najnovijim kretanjima na njihovu području rada.

7. Stavljanje trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja u širi kontekst nezakonitog zapošljavanja, potražnje za jeftinom radnom snagom i sustava socijalnih službi

Kao što ova procjena pokazuje, postoji bliska veza između pitanja trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja, prisilnog rada i nezakonitog zapošljavanja. Također, tu su i ostale povezane teme kao što su socijalna prava i potražnja za radnom snagom. Potreban je cjelovit pristup kako bi državna tijela postala u potpunosti svjesna sličnosti i razlika između tih koncepata te reakcije koju iziskuje svaki pojedinačni slučaj. Različite pojavnosti trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja također bi trebalo uključiti u akcijske planove koji se odnose i na druga pitanja, primjerice strategije privlačenja zakonitih radnih migranata, strogo poštovanje prava radnika i akcijske planove za integraciju stranih radnika i njihovih obitelji u hrvatsko društvo.

³⁹ Prema Izvješću američkog State Departmenta o trgovanju ljudima (TIP report) za 2008. i 2009. godinu, Republika Hrvatska je smještena u 1. kategoriju zemalja, u znak priznanja njezinim naporima na području suzbijanja trgovanja ljudima. U vrijeme objave ove procjene još nije bilo poznato u koju je kategoriju Republika Hrvatska raspoređena u 2010. godini. Uz to, prema riječima g. Luke Mađerića, predstojnika Ureda za ljudska prava i nacionalnog koordinatora za suzbijanje trgovanja ljudima, Europska unija nije izrazila bilo kakvu zabrinutost ili napomene u vezi s trgovanjem ljudima koje je uključeno u Poglavlje 24 pregovora o pristupanju Europskoj uniji.

Annex I: Indikatori za identifikaciju trgovanja ljudima s posebnim osvrtom na radno iskorištavanje

Definicija trgovanja ljudima prema Protokolu daje nam osnovu, odnosno prikazuje koji se elementi moraju podudarati kako bismo mogli reći da se radi o trgovanju ljudima. Ta je definicija implementirana u kaznene zakone većine zemalja u svijetu i temeljem toga dana nam je mogućnost sankcioniranja počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima. U praksi su stvari mnogo složenije. Načini na koje trgovci svoje žrtve drže u podčinjenom položaju, ali i ponašanje ljudi koji su se u takvu položaju našli, izazivaju sumnju kod tijela koja bi trebala identificirati žrtve trgovanja ljudima i potvrditi da se u pojedinom slučaju radi upravo o trgovanju ljudima. Na temelju analize slučajeva iz cijelog svijeta, UNODC⁴⁰ je sastavio listu pokazatelja za nekoliko najzastupljenijih oblika iskorištavanja. Prema njima pokazatelji su sljedeći:

OSNOVNI POKAZATELJI

Ljudi koji su žrtve trgovanja ljudima:

- vjeruju da moraju raditi protiv svoje volje
- nisu u mogućnosti napustiti svoju radnu okolinu
- pokazuju znakove da je njihovo kretanje pod kontrolom
- osjećaju da ne mogu otići
- pokazuju strah ili tjeskobu
- suočeni su s nasiljem ili prijetnjom nasiljem prema sebi, članovima svojih obitelji ili drugim voljenim osobama
- imaju ozljede koje izgledaju kao posljedica napada
- imaju ozljede koje su posljedice određenog posla ili mjera kontroliranja
- imaju ozljede koje su posljedica primjena metoda kontroliranja
- nepovjerljivi su prema vlastima

⁴⁰ Human Trafficking Indicators, www.unodc.org

- prijetilo im se da će ih se prijaviti vlastima
- u strahu su od otkrivanja svog imigracijskog statusa
- ne posjeduju putovnicu ni bilo koji drugi identifikacijski dokument jer su ih predali nekom drugom
- imaju lažni identitet ili putovnicu
- nalaze se na lokaciji na kojoj se vjerojatno odvija iskorištavanje ljudi ili su povezani s njom
- ne poznaju lokalni jezik
- na znaju kućnu adresu ni adresu radnog mjesta
- dopuštaju drugima da govore u njihovo ime
- ponašaju se kao da su od nekoga dobili upute
- prisiljeni su raditi pod određenim uvjetima
- disciplinira ih se s pomoću kazne
- nisu u mogućnostima pregovarati o uvjetima rada
- dobivaju neznatnu ili nikakvu naknadu/plaću
- nemaju pristup svojoj zaradi
- rade iznimno puno kroz dugo razdoblje
- nemaju slobodnih dana
- žive u lošim uvjetima
- nemaju pristup zdravstvenoj skrbi
- ograničeno se druže s drugima ili se uopće ne druže
- imaju ograničen kontakt s obitelji ili ljudima izvan trenutačnog okruženja
- nisu u mogućnosti slobodno komunicirati s drugima
- shvaćaju da su vezani dugom
- u situaciji su ovisnosti o drugima
- dolaze iz mjesta koje je poznato kao izvorište trgovanja ljudima
- trošak prijevoza do zemlje odredišta platio im je onaj tko ih odabrao i angažirao za rad, a to moraju vratiti pružajući usluge ili radeći u zemlji odredišta
- pristali su na rad na osnovi lažnih obećanja.

POKAZATELJI ZA IDENTIFIKACIJU DJECE ŽRTAVA TRGOVANJA LJUDIMA

- nemaju pristup roditeljima ili skrbnicima
- ponašaju se netipično u odnosu na drugu djecu njihove dobi
- nemaju prijatelja svog uzrasta izvan radne okoline

- nemaju pristup obrazovanju
- nemaju vremena za igru
- žive odvojeno od druge djece i u neadekvatnom smještaju
- jedu odvojeno od drugih članova "obitelji"
- daju im se samo ostaci hrane
- uključeni su u rad koji nije prikladan za djecu
- putuju bez pratnje odraslih
- putuju u grupi s osobama koje im nisu rođaci

I ovi pokazatelji mogu upućivati na to da su djeca žrtve trgovanja ljudima:

- odjeća u dječjoj veličini inače tipična za obavljanje fizičkog rada ili pružanje seksualnih usluga
- igračke, kreveti i dječja odjeća na neprimjerenim mjestima, kao što su bordeli i tvornice
- tvrdnja odrasle osobe da je dijete pronađeno bez pratnje
- djeca bez pratnje koja nose telefone kako bi mogla pozvati taksi
- otkrivanje slučajeva koji uključuju ilegalna posvojenja.

RAD U DOMAĆINSTVIMA

- osobe stanuju s obitelji
- ne objeduju s ostatkom obitelji
- nemaju privatni prostor
- spavaju u zajedničkim ili neadekvatnim prostorijama
- poslodavac je prijavio njihov nestanak iako oni još uvijek žive u njegovoj kući
- rijetko ili nikad ne napuštaju kuću da bi se družili
- nikad ne napuštaju kuću bez poslodavca
- daju im se samo ostaci hrane
- suočeni su s napadima, zlostavljanjima, prijetnjama ili nasiljem

SEKSUALNO ISKORIŠTAVANJE

- žrtve mogu biti bilo koje dobi (iako dob može varirati ovisno o lokaciji i tržištu)
- stalno su pod pratnjom – kad odlaze na posao i kad se vraćaju s njega ili s bilo koje druge aktivnosti
- imaju tetovaže ili bilo koji drugi znak "posjedovanja" kojim se označava da pripadaju trgovcu ljudima

- rade puno sati dnevno i ne dobivaju slobodne dane
- spavaju gdje rade
- žive ili putuju u grupi, ponekad s drugim osobama koje ne govore njihov jezik
- imaju samo nekoliko komada odjeće
- odijevaju se tipično za pružanje seksualnih usluga
- znaju jedino riječi lokalnog jezika ili jezika grupe klijenata povezane sa seksom
- nemaju novac uz sebe
- ne mogu pokazati identifikacijski dokument

Ovo su pokazatelji koji bi mogli ukazati na to da se radi o žrtvama seksualnog iskorištavanja:

- postoji dokaz da su potencijalne žrtve imale nasilan spolni odnos ili spolni odnos bez zaštite
- postoji dokaz da potencijalne žrtve nisu mogle odbiti spolni odnos bez zaštite ili nasilan spolni odnos
- postoji dokaz da je osoba bila kupljena i prodana
- postoje dokazi da je grupa žena pod kontrolom drugih
- oglasi po bordelima ili sličnim mjestima u kojima se nude usluge žena određene etničke pripadnosti i nacionalnosti.

RADNO ISKORIŠTAVANJE

Za osobe koje su žrtve radnog iskorištavanja karakteristično je sljedeće:

- stanuju u grupama na istom mjestu na kojem rade, a te prostorije napuštaju vrlo rijetko ili nikada
- stanuju u ponižavajućim okolnostima, na neprikladnim mjestima kao što su gospodarske ili industrijske zgrade
- nisu adekvatno odjevene za posao koji rade, primjerice nemaju zaštitnu opremu ili toplu odjeću
- daju im se samo ostaci hrane
- nemaju pristup svojim приходima
- nemaju ugovor o radu
- imaju izuzetno puno radnih sati
- poslodavac u potpunosti određuje sve vezano uz posao, prijevoz i smještaj

- nemaju izbora kad se radi o smještaju
- nikad prostorije u kojima rade ne napuštaju bez poslodavca
- nisu u mogućnosti slobodno se kretati
- suočene su sa sigurnosnim mjerama koje postoje kako bi ih se zadržalo na radnom mjestu
- disciplinira ih se kaznama
- suočene su s napadima, zlostavljanjima, prijetnjama nasiljem
- nedostaju im osnovna znanja i profesionalna dozvola.

Sljedeće može ukazivati na to da su osobe bile žrtve trgovanja ljudima u svrhu radnog iskorištavanja:

- obavijesti na radnom mjestu su objavljene na jezicima drugačijim od lokalnog jezika
- na radnom mjestu nema zdravstvenih ni sigurnosnih upozorenja
- poslodavac ili menadžer ne posjeduje dokumente koje bi trebao imati za zapošljavanje stranih radnika
- poslodavac ili menadžer ne posjeduje isplatne liste
- zdravstvena i sigurnosna oprema slabe su kvalitete ili nedostaju
- oprema je dizajnirana ili prilagođena tako da je mogu upotrebljavati i djeca
- postoji dokaz da se krši zakon o radu
- postoji dokaz da radnici moraju platiti za alat, hranu, smještaj ili da se te takse odbijaju od plaće.

PROŠNJA I DŽEPARENJE

Za osobe koje su bile žrtve trgovanja ljudima u svrhu džeparenja ili prošnje karakteristično je sljedeće:

- djeca, starije osobe ili migranti invalidi koji prose na javnim mjestima ili u javnom prijevozu
- djeca koja prenose i/ili prodaju drogu
- imaju fizičke nedostatke koje su rezultat sakaćenja
- djeca iste nacionalnosti ili etničke pripadnosti koja se kreću u velikim grupama sa samo nekoliko odraslih osoba
- maloljetnici bez pratnje koje su "pronašle" osobe iste nacionalnosti ili etničke pripadnosti

- kreću se u grupama dok putuju javnim prijevozom, npr. hodaju duž vlaka
- sudjeluju u aktivnostima organiziranih kriminalnih skupina
- dio su velike grupe koja ima istog skrbnika
- kažnjava ih se ukoliko ne sakupe dovoljno novca ili ne ukradu dovoljno
- žive s članovima bandi
- putuju s članovima bandi do zemalja odredišta
- žive s članovima bandi koji nisu njihovi roditelji
- danju se kreću u velikim grupama i preko razumnih udaljenosti.

Sljedeće može također ukazivati na to da se radi o osobama koje su žrtve trgovanja ljudima u svrhu prošnje i džeparenja:

- pojavljuju se novi oblici kriminaliteta vezanih uz bande
- postoji dokaz da su se potencijalne žrtve selile u određenom vremenu kroz nekoliko zemalja
- postoji dokaz da su potencijalne žrtve bile uključene u prošnju i džeparenje u drugoj zemlji.

Annex II: Relevantno hrvatsko zakonodavstvo

- Kazneni zakon (Narodne novine br. 110/97; 27/98; 129/00; 51/01 i 105/04; 84/05; 71/06; 152/08) - u tijeku je noveliranje Zakona
- Zakon o kaznenom postupku (NN br. 110/97; 27/98; 58/99; 112/99; 62/03; 58/02; 143/02; 115/06; 152/08)
- Zakon o USKOK-u (NN br. 88/01;12/02; 33/05; 48/05 ;76/07)
- Zakon o sudovima za mladež (NN br. 111/97; 27/98; 12/02)
- Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (NN br. 151/03)
- Zakon o zaštiti svjedoka (NN br. 163/03)
- Zakon o strancima (NN br. 79/07; 36/09)
- Zakon o sprječavanju pranja novca (NN br. 69/97; 106/97; 114/01; 117/03; 142/03; 189/03)
- Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima (NN br. 178/04)
- Zakon o azilu (NN br. 79/07)
- Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (NN br.80/08) – stupa na snagu danom ulaska Republike Hrvatske u EU

Annex III: Međunarodno zakonodavstvo

- Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105)
- Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01)
- Council of Europe Convention, CETS No. 197
- Council Directive 2004/81/EC of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities
- Council Framework Decision 2002/629/JHA of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings [Official Journal L 203 of 01.08.2002]
- Directive 2009/52/EC Of The European Parliament And Of The Council of 18 June 2009 providing for minimum standards on sanctions and measures against employers of illegally staying third-country nationals
- EU plan on best practices, standards and procedures for combating and preventing trafficking in human beings (2005/C 311/01)
- Forced Labour Convention (No. 29) of 28 June 1930
- ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work of 1998
- International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990 (not ratified by Croatia)
- Labor Legislation Guidelines (Chapter VI)
- Proposal for a Council Framework Decision on preventing and combating trafficking in human beings, and protecting victims, repealing Framework Decision 2002/629/JHA, Brussels, 25.3.2009, COM(2009) 136 final

- The European Convention on Human Rights, ROME 4 November 1950 (Article 4)
- The Lisbon Treaty, Official Journal, 17.12. 2007., C 306
- The Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 1956
- UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, 1979 (Article 6)
- United Nations Slavery Convention, 1927
- Worst Forms of Child Labour Convention, 1999 (No. 182)

Bibliografija

- 1) 010 Workshop: Supply Management, Eliminating the Risks of Forced Labour and Trafficking, 2008.
- 2) A Global Alliance Against Forced Labour, Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work ILO, 2005.
- 3) Cross-Border Labour Migration Flows Croatia-Italy: Focus On Shipbuilding. Misija IOM-a u Republici Hrvatskoj, 2005.
- 4) Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits, ILO, 2005.
- 5) Global Report on Trafficking in Persons, UNODC, 2009.
- 6) Govor održan u Bruxellesu u listopadu 2009. godine.
- 7) Human Trafficking Indicators, www.unodc.org
- 8) Izvješće skupine stručnjaka, 22. 12. 2004. godine
- 9) Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, 2000.
- 10) Labour Migration Patterns, Policies And Migration Propensity In The Western Balkans. Marek Kupiszewski, Anna Kicinger, Dorota Kupiszewska, Frederik Hendrik Flinterman. The Central European Forum For Migration And Population Research (Cefmr). Editor: Marek Kupiszewski, English editor: Ilse Pinto-Dobernic; November 2009
- 11) Mađerić, Luka. Suzbijanje trgovanje ljudima. Hrvatska pravna revija 10/08. Dio 5.
- 12) Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2009. do 2011. godine, Zagreb, 2009.

- 13) Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine.
- 14) Nova Okvirna odluka, 2009/0050 (CNS).
- 15) Plan djelovanja EU-a.
- 16) Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on preventing and combating trafficking in human beings, and protecting victims, repealing Framework Decision 2002/629/JHA. Brussels, 29.3.2010
- 17) Štulhofer i sur.: "Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja", 2002.
- 18) Trafficking for Forced Labour: How to Monitor the Recruitment of Migrant Workers, ILO, 2005.
- 19) Trafficking for Labour and Sexual Exploitation in Germany, ILO, 2005.
- 20) US Department of State. *Trafficking in Persons Report (Izveštje o trgovanju ljudima) 2009.*, <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123126.htm>